

Универзитет у Београду

мастер студије: Тероризам, организовани криминалитет и безбедност

МАСТЕР РАД

**- Насиље у Француској револуцији 1789.
ГОД. -**

Ментор:
Проф.др Драган Симеуновић

Студент:
Јелена Пунишић
број индекса: 42/2015

Београд, 2017.године

***НАСИЉЕ У ФРАНЦУСКОЈ
РЕВОЛУЦИЈИ 1789. ГОД.***

Универзитет у Београду

мастер студије: Тероризам, организовани криминалитет и безбедност

МАСТЕР РАД

- Насиље у француској револуцији

1789.год-

Ментор:

Проф. др Драган Симеуновић

Студент:

Јелена Пунишић 42/2015

Београд, 2017.

Захвалница

Захваљујем се својој породици на подршци и стрпљењу током мог школовања и оспособљавања за свет одраслих.

Захваљујем се наставном особљу, а посебно захвалност дугујем свом ментору проф. др Драгану Симеуновићу, као и асистенткињи доц. др Марији Ђорић, на помоћи у изради овог рада.

Сажетак

Увод: Француска револуција као највећа револуција у свету, оставила је значајан траг, како за саму Француску, тако и за друге државе. Вишегодишњом борбом, народ је успео да изврши корените промене и постави темеље за неко ново доба. Ова буржоаска револуција променила је поредак, укинула је монархију и успоставила републику, чиме је окончала старо државно уређење. Послужила је као инспирација за многе друге револуције и поставила темеље за настанак и развој нових идеологија.

Циљ: Циљ рада је сагледавање појма револуције и моћи коју једна револуција сама по себи поседује, ношена народним масама. Узета је конкретно француска, грађанска револуција из 1789.године, као једна од оних које су оставиле значајан траг на историје многих држава и друштава. Такође, циљ је била и дескрипција конкретног историјског догађаја.

Метод: За израду овог рада је коришћен, пре свега, историјски метод, кроз ретроспективно истраживање чињеница, које су више или мање исте.

Дискусија: Сам појам револуције је интересантан и дан данас актуелан. Прибегавајући овом виду промена, могу се остварити историјски циљеви и постићи корените новине. Више него добар пример претходно наведеног јесте француска буржоаска револуција, која је довела до комплетне промене и преображаја државног и друштвеног уређења. Као таква представљала је мотивациону основу за настанак и развој нових идеологија, којих смо и ми били савременици. Узимајући у обзир да је у људској природи проналажење стања које је најприближније утопијском, са великом извесношћу се може тврдити да ће револуције и покушаји истих, увек постојати.

Закључак: Револуција у општем значењу представља радикалну промену једног друштвеног односа. Сама реч значи преобрат. Синоним је за слободу и представља жељу већине за променама, било у једном друштвеном сегменту, било гледано у глобалу. Њен циљ јесте успостављање једнакости и укидање сталежа. Револтирани дугогодишњим постојањем класних разлика између повлашћених и подређених, народне масе Француске 18.века су устале, сјединиле, побуниле и дејствовале.

Кључне речи: револуција, поредак, феудализам, буржоазија, капитализам

Summary

Introduction: The French Revolution, being the greatest revolution in the world, left a significant mark not only on France itself, but on other countries as well. After a long struggle, the nation succeeded in making radical changes and managed to lay foundation for a new era. This bourgeois revolution changed the social order, abolished the monarchy and established the republic, which put an end to the old state organization. The French Revolution served as an inspiration for many other revolutions and created the basis for formation and development of new ideologies.

Purpose: The aim of this master thesis is to perceive the concept of revolution and the concept of power of a mass-driven revolution itself. Being one of the revolutions that left a significant mark on the history of many countries and societies, the French bourgeois revolution from the year 1789 has been chosen as the focal point. In addition to that, one of the purposes of the thesis was the description of a particular historical event.

Method: The historical method through a retrospective investigation of the facts, which are more or less the same, has been primarily used for the elaboration of this thesis.

Discussion: Concept of a revolution itself still remains interesting and present. Resorting to this type of changes, some historic goals and radical innovations could be achieved. And, leading to a complete change and transformation of the state and the social order existing at that time, The French Bourgeois Revolution is more than a good example proving the previously stated. As such, it represented a motivational basis for the creation and development of new ideologies, some of which we also witnessed. Taking into account that it is human nature to strive to find a condition as close as possible to Utopia, it could be said with great certainty that revolutions and its attempts will always exist.

Conclusion: In a general sense, revolution represents a radical change in social order. It is a synonym for freedom and represents a desire of the majority for changes, either of only one of the segments of society, or in general. Its aims are the establishment of equality and the abolition of classes. French masses of the 18th century, revolted by the long-standing existence of class differences between the privileged and the subordinates, decided to rouse, to unite, to rebel and to act.

Keywords: revolution, order, feudalism, bourgeoisie, capitalism

Радна биографија

Име и презиме: Јелена Пунишић

Датум и место рођења: 16.06.1991. Горњи Милановац

Адреса: Хиландарска бб, Горњи Милановац

Телефон: 064/32-44-691

Е-маил: punisić@yahoo.com

Образовање

2015-2017. - Мастер студије „Тероризам, организовани криминалитет и безбедност“ ,
Универзитет у Београду

2011-2015. - Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад

Дипломирани менаџер (из области безбедности)

Смер: Менаџмент у пословно-цивилној безбедности;

Просечна оцена: 9.00

2006-2010. – Гимназија „Таковски устанак“, Горњи Милановац

Стручно усавршавање

- пракса: Криминалистичко-технички центар, Нови Сад
- обученост за руковање ватреним оружјем (стрелјачка дружина „Нови Сад 1790.“)
- поседовање вештина рада на програмима Cryptool и S-tool

Рад на рачунару

- одлична команда Microsoft Office-ом (Word, Excel, PowerPoint) и свим верзијама Microsoft Windows-а
- одлично сналажење у претраживању Internet садржаја

Познавање језика

- енглески језик: напредни ниво
- француски језик: основни ниво

Изјава о академској честитости

Студенткиња: Јелена Пунишић

Број индекса: 42/2015

Студент/киња: мастер академских студија Тероризам, организовани криминалитет и безбедност

Аутор/ка мастер рада под називом: Насиље у Француској револуцији 1789. год.

Потписивањем изјављујем:

- да је рад искључиво резултат мог сопственог истраживачког рада;
- да сам рад и мишљења других аутора које сам користио/ла у овом раду назначио/ла или цитирао/ла у складу са Упутством;
- да су сви радови и мишљења других аутора наведени у списку литературе/референци који су саставни део овог рада и писани у складу са Упутством;
- да сам добио/ла све дозволе за коришћење ауторског дела који се у потпуности/целости уносе у предати рад и да сам то јасно навео/ла;
- да сам свестан/на да је плагијат коришћење туђих радова у било ком облику (као цитата, прафраза, слика, табела, дијаграма, дизајна, планова, фотографија, филма, музике, формула, веб сајтова, компјутерских програма и сл.) без навођења аутора или представљање туђих ауторских дела као мојих, кажњиво по закону (Закон о ауторском и сродним правима, Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012), као и других закона и одговарајућих аката Универзитета у Београду;
- да сам да сам свестан/на да плагијат укључује и представљање, употребу и дистрибуирање рада предавача или других студената као сопствених;
- да сам свестан/на последица које код доказаног плагијата могу проузроковати на предати мастер рад и мој статус;
- да је електронска верзија мастер рада идентична штампаном примерку и пристајем на његово објављивање под условима прописаним актима Универзитета.

Београд, _____

Потпис студент/ње

САДРЖАЈ

Захвалница.....	4
Сажетак.....	5
Радна биографија.....	7
Изјава о академској честитости	8
1. УВОД	11
2. Појам револуције	14
3. Друштвене и економске околности у Француској у другој половини 18.века	19
3.1. Акционо језгро револуције	27
3.1.1. Идеолошке претече револуције	28
3.1.2. Вођи револуције	29
3.2. Револуционарни садржај преврата 1789.године	35
3.3. Револуционарни методи	39
3.4. Исходи револуције у Француској	43
3.4.1. Непосредни исходи револуције	46
3.4.2. Историјски исходи – револуција и Европа.....	57
3.4.3. Историјски исходи – инспирација за Октобарску револуцију	63
4. Последње године револуције	66
5. ЗАКЉУЧАК	69

Попис слика:

Слика 1: Сукоби у

револуцији, https://images.search.yahoo.com/search/images;_ylt=AwrBT9MzK7dY78EAGLFXNyoA;_ylu=X3oDMTB0N2Noc21lBGVnbG8DYmYxBHBvcwMxBHZ0aWQDBHNlYwNwaXZz?p=francuska+revolucija&fr2=piv-web&fr=crmas#id=3&iurl=http%3A%2F%2Fwww.znanje.org%2Fi%2Fi21%2F01iv04%2F01iv0412%2Fbruzoaska_revolucija.jpg&action=click, преузето 15. фебруара 2017.

Слика 2: Максимилијан Робеспјер,

https://images.search.yahoo.com/search/images;_ylt=AwrB8o42K7dYWQUAqt2JzbkF;_A&pvid=VqR_5TY5LjEZlxQJu73fjQSKOTMuOAAAAADvJ9.3&p=maksimilijan+robespjer&fr=crmas&fr2=sb-top-images.search.yahoo.com&ei=UTF-8&n=60&x=wrt#id=0&iurl=http%3A%2F%2Fkafenisanje.rs%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F06%2FRobespjer.jpg&action=click, преузето 15. фебруара 2017.

Слика 3: Пад Бастиље,

https://images.search.yahoo.com/search/images;_ylt=AwrBT9MzK7dY78EAGLFXNyoA;_ylu=X3oDMTB0N2Noc21lBGVnbG8DYmYxBHBvcwMxBHZ0aWQDBHNlYwNwaXZz?p=francuska+revolucija&fr2=piv-, преузето 15. фебруара 2017.

Слика 4: Гиљотирање за време јакобинске

диктатуре, https://images.search.yahoo.com/search/images;_ylt=A0LEVw.CMLdYOncALE1XNyoA;_ylu=X3oDMTB0N2Noc21lBGVnbG8DYmYxBHBvcwMxBHZ0aWQDBHNlYwNwaXZz?p=francuska+revolucija&fr2=piv-web&fr=crmas#id=65&iurl=http%3A%2F%2Fimages3.kurir.rs%2Fslika-620x419%2Ffrancuska-revolucija-kurir-stampano-1410650002-567485.jpg&action=click, преузето 15. фебруара 2017.

1. УВОД

Француска револуција се може сматрати првом, потпуном револуцијом у светској историји. Исто тако је највећа револуција одиграна до сад у свету. Представља врло битан део како у историји Француске, тако и Европе и читаве западне цивилизације. Она није само национална, није представљала победу једне партије над другом, нити је подразумевала само и искључиво смену облика владе, већ је била и деструкција и декомпозиција целог друштва и негација односа владавине уопште и донела је „укидање начела владавине човека над човеком једног сасвим новог света“. „Узевши све околности заједно, Француска револуција је нешто најчудовишније што се догодило у свету“.¹

Имала је значајан утицај на политичко-друштвене промене. Она је пре свега била социјална револуција. Револуција је довела до тога да се уређење једне државе промени, тако што је апсолутна монархија нестала, створена је република, а капитализам је заменио феудализам. По државном уређењу феудално-апсолутистичка, довела је до издавајања племства са једне и сељака, који су били у незавидном положају, са друге стране. Финансијска криза је такође имала великог утицаја, она је довела до повећања привилегија аристократа који су одбијали да дају новац уколико им се не увећају привилегије. Трећи сталеж који је био најбројнији, а притом правно и политички обесправљен, револуцијом је умногоме изменио свој положај.

Осамдесетих година 18. века Француска је ушла у дубоку кризу. Била је претежно аграрна земља. Од око 26 милиона становника само два милиона нису припадала сељаштву. Постојање феудалних права спутавало је развој земљорадње и индустрије. Развој производних снага дошао је у директан сукоб са апсолутистичко-феудалним поретком. Двор и краљ као институција су се налазили на удару свих, били су врло уочљиви, и већ вековима су водили живот изнад могућности. Луј XV увео је балове, ватромет, пријеме, маскенбале, што је довело до кризе владавине. То је наставио и Луј XVI (1754 – 1793), који се нашао у великим потешкоћама, а није имао врхунских владарских способности, те је био подложен својој жени Марији Антоанети.

Марија Антоанета је довела растрошност на двору, до кулминације. Овакво стање у држави стварало је огромну нетрпељивост код неповлашћених слојева који су били у

¹Берк, Е., 2001, Размишљања о Француској револуцији, „Филип Вишњић“, Београд, стр.37.

већини, стварајући код истих јед и бес према оваквом систему и веома тешком животу. Краљ је покушао да реформише државне финансије, смањи трошкове и реорганизује порезни устав. У томе му је помагао министар финансија Роберт Тургот, уводећи реформе: слобода трговине (житарицама и брашном) - физиократизам, ликвидација дугова и реформе пореза, који уводи за сва три сталежа. За такве реформе су била потребна финансијска средства. Држава је требало да промени порезни устав, али не и да се уведу нови порези, него да се равномерније распореде на цело друштво, уз смањење трошкова двора и администрације. 1776. године је дошло до слабог уroda, што је довело до поскупљења житарица и до нереда. Тургот је дао оставку, па је на његово место дошао Жак Некер, који је био министар финансија до 1781. године. Некер је био и банкар те је уживао велику популарност код трећег сталежа, иако је био аристократа. Некер је покушавао да уравнотежи приходе и расходе. Он није био физиократиста као и Тургот. Након њега је један надбискуп био министар финансија, до 1788. године, да би ово место опет Некер преузео, али не задуго. 1788. година била је тешка, неродна. Било је пуно глади, умирања, па су наступиле побуне у зиму и на пролеће 1788. године.

Осим тога, краљ Луј XVI је због честих ратова, новчане помоћи америчким државама у борби за ослобођење од Велике Британије и бројних других трошкова толико исцрпео државну ризницу да је 1788. године проглашен банкрот. Све наведене непогодности, тешкоће, катастрофе за једну државу, њену власт, а пре свега њено становништво, биле су окидачи за буђење обичног човека који нема много да изгуби, који се ослободио од страха и који је постао свестан да мора да делује да би се нешто променило.

У то време, пак, успешне су биле све науке, нарочито филозофија, која је развила посебан правац - реализам. Француски филозофи-рационалисти занимали су се и политиком, залажући се за оплемењивање апсолутистичке монархије просвећеним апсолутизмом. Предводници просвећеног апсолутизма били су Шарл Монтескје, Ларг Волтер и Жан-Жак Русо. Деловањем ових истакнутих интелектуалаца припремљено је идејно тло за почетак Француске револуције.

Главним узроцима француске револуције, могу се сматрати противречности, како и Барнав, француски политичар тог доба истиче, између структуре и институција старог друштвеног поретка, са једне стране, и економског и социјалног осцилирања, са друге. Пре него што је револуција започета, друштво је било аристократско, а земљишни посед је имао феудалну структуру.

Трећи, најнижи слој, тј. сељаци, нису могли да поднесу терете феудалних даћа и црквених десетина. Чувајући повластице земљишне аристократије, друштвено и политичко устројство старог друштвеног поретка, је стајало на путу развоја буржоазије.

Француска револуција је била широко буржоаска и демократска, захваљујући подршци народних маса, које су се побуниле против феудалног система. Та образована буржоазија је заступала интересе трећег сталежа. Њени захтеви су били изнесени у Декларацији о правима човека и грађанина из 1789. године. Овај документ је био манифест против племићких привилегија, гарантовао је слободу, својину, безбедност. Истицао је и једнакост свих људи пред законом. Буржоазија је након преузимања власти извела је реформу државе. Ипак, како се наводи, ситуација након револуције није била очекивана, пре свега због сукоба левице и деснице, што је и довело до рата 1792. Оваква ситуација довела је до нежељених последица и успостављања јакобинске диктатуре на челу са Робеспјером. Терор јакобинаца је свакако имао велики утицај на ситуацију у Француској. И револуционарна војска је проистекла из јакобинске републике. Након прекида јакобинске диктатуре, у Француској започиње ново раздобље, раздобље великих освајања и наметања револуционарних утицаја на већи део света, под вођством Наполеона.

Талас револуција који је започео Француском револуцијом, проширио се и на друге земље Европе. Ова револуција, као прва у светској историји, била је мотивишућа и инспирисала је многе који ће касније предузимати револуционарне кораке зарад радикалних промена у својим земљама.

2. Појам револуције

Један од најконтроверзнијих појмова како у науци, тако и у философији, појам револуције, неоправдано се ограничава на политичку и социјалну сферу, а заправо се може односити и на индустријску, техничку, духовну, научну, културну, па и сексуалну револуцију.

Сама реч *revolution* која потиче од латинске речи *revolvere*, што значи унатраг котрљати, употребљава се још од времена касне антике. Употребљавала се у астрономији и религији и то за означавање кружног и повратног кретања небеских тела, као и за повратак времена. Међутим, као појам који означава нереде, немире и остале превратничке акције, први пут се употребљава 1343.године у виду израза *rivoluzione* од стране браће Вилани из Фиренце.²

Овај појам се са једне стране, употребљава у афирмативном значењу, док је са друге синоним за нешто крајње негативно. Оно што је сасвим сигурно, јесте да обухвата више различитих сфера, стога се може употребљавати и у више различитих контекста. Тако је астроном Коперник (*Copernicus*) употребио термин револуција у свом делу *De revolutionibus orbium caelestium* да означи кретање планета око Сунца.³ Оно што је интересно, јесте да се конкретно у астрономији револуција схвата као пуко и једнолично, кружно кретање и не означава ништа ново, што се, када говоримо о политичкој, друштвеној, индустријској или некој другој сфери, никако не може рећи.

Ипак, ова реч, као и сам појам, најпре асоцирају на сукоб, преокрет, лом, обрачун са нечим старим (конкретно са старим поретком), радикалан преображај, успостављање нечега новог, бољег и квалитетнијег.

Одређивање појма револуције у различитим сферама, може умногоме помоћи схватању самог појма и непогрешивом употребљивању истог. Револуција у општем значењу представља радикалну промену једног друштвеног односа. Када се посматра конкретно, као нпр. у политичком смислу, онда означава корениту промену друштвеног уређења. Сама реч -револуција- значи преобрат.

²Симеуновић, Д. 2009, Увод у политичку теорију, Институт за политичке студије, Београд, стр.113.

³Gunther, H. 1992, *Revolution*, Schwabe&Co, Basel, str. 959.

По учешћу људи, тј. њиховом броју се може разликовати, као и по методама и начинима којим се револуционарни циљеви остварују. Тако у неким учествује велики број људи, већина неке социјалне групе или народа, док у другим може бити вођена и од стране мање групе револуционара.

Појам револуције у техници се схвата као радикално напуштање застарелих технологија и начина рада, увођењем савременијих и напреднијих како направа, средстава, тако и самог начина поступања. Стога, он представља, у овом случају, искључиво, позитивну промену. У сличном контексту се говори о индустријској револуцији.

Међутим, када говоримо о научној револуцији, ствари су мало другачије. У науци, појам револуције означава релативно дуг период кризе, у којој одређени природни феномени не могу бити објашњени на основу постојеће научне парадигме. Тако Томас Кун (*Tomas Kuhn*) научне револуције посматра као „неакумулативне развојне епизоде у којима се стара парадигма у потпуности или делимично замењује новом, која је неспојива са старом“.⁴

Револуција подразумева одређено политичко учење, које од 1789.године, када се и збила Француска, буржоаска револуција, обухвата начин мишљења народа, као и одређених установа јавног живота. Револуција не значи побуну; она захтева народни суверенитет. Синоним је за слободу у свим областима; захтева неограничену дељивост и неотуђивост земљопоседа, неограничено присвајање и слободу индустрије, неограничену слободу јавног учења, итд. Револуција тежи једнакости, укидању свих сталежа, класа, свих постојећих највиших власти, што доводи до изједначавања у друштву.⁵

Када су у питању политичке и социјалне револуције, ствари су драстично другачије и специфичније, врло често, ако не и увек, врло насилне и кржаве. У периоду Просветитељства, тј. од времена Волтера и Русоа, израз „револуција“ означава нови почетак, одлучан раскид са прошлошћу, супротстављање традицији, итд. Она представља најдубљи социјални конфликт, са становишта друштвених сукоба, узимајући у обзир њену радикалност, ширину, као и дубину квалитативних промена.

⁴Кун, Т. С., 1974, Структура научних револуција, Нолит, Београд, стр. 145.

⁵Тадић, Љ., 2007, Традиција легитимности и револуција, Службени гласник, Београд, стр. 12.

Њена суштина је у брзом и наглom разарању постојећег социјалног, политичког и правног поретка. Позната Верњоова (*Vergniaud*) изрека „револуција једе своју властиту децу као Сатурн“ означава сукобе између њених вођа, између осталог, што само потврђује њену силност, амбициозност и бескрупулозност.⁶

Политичка револуција представља низ различитих, радикалних промена, искључиво у сфери политике и политичке владавине, не задирући притом у друштвено-економске односе и не тежећи њиховој промени. Она није метод освајања власти, за разлику од државног удара или контрареволуције, већ искључиво, измена начина владавине, са учешћем масе, уз очекивања стварања прогресивних новина у сфери политичког живота. Политичке револуције најчешће су праћене насиљем, као и великим променама у структурама моћи, које неретко резултују новим институционализацијом насиљем, као што је и било у француској и октобарској револуцији. Политичка револуција јесте насилна смена једног скупа владалаца, другим (Француска, Русија).

Са друге стране, социјална револуција представља фундаменталну промену у социјалној структури једног друштва (Протестантска реформација, Ренесанса). Најпознатије револуције са оваквим мотивима, модерног света, биле су либералне и комунистичке револуције, као и националистичке. Социјалне и социјално-политичке револуције се третирају као најрадикалнији социјални покрети. Утичу на све друштвене компоненте, уводе нови социјални поредак и/или теже ка уништењу свих или скоро свих старијих структура. Социјалне, као и политичке револуције бивају „институционализоване“ онда када идеје, слогани и личности истих носе и даље важне улоге у друштву и по окончању револуције. Тако су комунистичке државе често своје револуције институционализовале, дајући на тај начин својим владарима легитимитет.⁷

Оно што је специфично, јесте да политичка и социјална револуција нису строго два засебна феномена, јер социјална увек у себи садржи и политичку револуцију. Значи, без политичке, нема ни социјалне револуције, што обратно није случај. Социјална револуција обухвата квалитативно радикалан, политички, економски, друштвени, културни, психолошки преображај, како појединца, тако и читавог друштва, који започиње насилним освајањем власти од стране организатора и маса које их предводе. Резултат је комплетна измена у свим сферама и структурама једног друштва.

⁶Арент, Х., 1991, О револуцији: Одбрана јавне слободе, Филип Вишњић, Београд, стр. 40.

⁷<http://www.bastabalkana.com/2014/02/revolucija-je-posao-film-kako-se-kreiraju-revolucije-sirom-sveta/>

Теоретичари о револуцији

Карл Маркс – немачки философ, социолог, револуционарни активиста, један од свакако најутицајнијих мислилаца и теоретичара 19. века. Бавио се појмом револуције, коју је видео као радикалну трансформацију свих друштвених односа. Његова мисао дубоко је прожета револуционарним духом. Ипак, сам појам револуције, Маркс сагледава и објашњава искључиво са два аспекта – политичког и социјалног. Оно по чему је овај философ најпознатији јесте стварање философског правца, који је заправо представљао политичку идеологију, а која се заснивала на списима Маркса. Ова идеологија је добила име управо по њему – марксизам. Марксизам је заправо био критика друштва, научна и револуционарна у исто време, кроз коју је сагледан сукоб повлашћених и подређених друштвених класа, кроз историју. Поред тога, идеја и решење које би поменути проблематику решило, а које марксизам и проповеда, јесте стварање бескласног друштва, које би се означило као комунистичко. Ипак, никада није остварена идеја комунизма, а најближе јој је био социјализам, испрва предвиђен као прелазна фаза ка комунизму. Међутим, оно што је интересанто јесте да читава Марксова теорија револуције има упориште у француској, буржоаској револуцији. Његова теорија се може поделити на две развојне етапе, при чему прва припада управо француској, грађанској револуцији. На њеним исходима Маркс изграђује своју теорију. Он долази до схватања да је комунистичка револуција заправо израз социјалног револта. Из тог разлога се Маркс надовезује на француске револуционаре, бабуviste и бланкисте који су зачетници таквог правца гледања. Од француских револуционара је и проистекла идеја о револуционарној диктатури. У Марксовој верзији постоје нека одступања, тј. разлике, па тако, код њега није реч о диктатури једне елите која је заступник народних маса, већ се ради о диктатури читаве класе – диктатури пролетеријата.

Фридрих Енгелс, такође немачки философ, научник, новинар и Марксов савременик, бавио се као и његов пријатељ појмом револуције. Маркс и његов истомишљеник Енгелс, Француску револуцију називају колосалном и њен утицај се у идеологији марксизма уочава на више места. У заједничком делу „Манифест комунистичке партије“ њих двојица истичу: „Буржоазија је у својој једва стогодишњој класној владавини створила масовније и колосалније производне снаге него све прошле генерације заједно. Буржоазија је у историји одиграла крајње револуционарну улогу.

Где год је дошла на власт, буржоазија је разорила све феудалне, патријархалне и идиличне односе. Она је немилосрдно покидала шаролике феудалне везе које су човека везивале за његовог природног претпостављеног, и није оставила између човека и човека никакву другу везу осим голог интереса, осим бездушног "плаћања у готовом".

Она је у леденој води себичног рачуна утопила свете дрхтаје побожног заноса, витешког одушевљења, малограђанске сентименталности. Она је лично достојанство претворила у прометну вредност и на место безбројних повељама признатих и извојеваних слобода ставила једну бесавесну слободу трговине. Она је, једном речи, на место експлоатације прикривене верским и политичким илузијама ставила отворену, бесрамну, директну, сурову експлоатацију.⁸

И многи други су се бавили тумачењем и објашњавањем самог појма револуције, који је остао актуелан до данашњих дана.

Најпознатије револуције у свету

С обзиром на то што је Француска револуција била највећа револуција у Европи и што је довела до огромних, историјских промена, како за саму Француску, тако и за многе друге земље, логично је да је представљала инспирацију за неке касније револуције које ће се догодити, а које ће имати, такође велике значаје за државу, друштво, историју и будућност. Међу њима треба направити осврт и на неке познатије и значајније, које су уследиле након револуције у Француској: Пролеће народа (Европа, 1848/49.година), Руска револуција (1917.година), Кубанска револуција (1953.година), Кинеска културна револуција (1966.година), Иранска револуција (1979.година), Никарагванска револуција (1979.година), итд. Постоје многи покрети побуне чији смо и ми сведоци, који се такође могу сврстати у револуционарне, што само показује да ће револуције увек бити, јер као што се и у природи све креће и мења, тако и народ тежи променама, зарад побољшања својих животних услова.

⁸<http://komunist.free.fr/dokumenta/manifest.html>

3. Друштвене и економске околности у Француској у другој половини 18.века

У 18.веку, па до осамдесетих година истог, у Француској је на снази стари поредак (*l'AncienRegime*). Он ће, кроз неспособну управу, банкрот земље и непремостиве разлике између сталежа, довести до потребе за великим, коренитим променама, које ће означити крај старог и почетак новог поретка.

Пред револуцију Француска није јединствена нација. Осим тога подељена је у 12 округа. Постоје и целе области где се говоре дијалекти, али се постепено тежило уједначавању језика и његовој интеграцији. Језик канцеларије краљевског двора је француски књижевни језик и језик града Париза. У доба револуције је издат декрет о забрани употребе дијалеката. Француска тада има 25 милиона становника, подељених у три сталежа. На прва два сталежа долази 500.000 особа. Процене броја свештеника крећу се од 80.000 до 135.000, а племића од 120.000 до 350.000. Сељаци чине 22.000.000 становника, дакле, на градове отпада 3 милиона становника. Француска је аграрна земља у феудалном односу, а почиње постајати индустријска. Париз има 720.000 становника. Прва два сталежа су привилегована. Апсолутизам који се изграђује од 1614. у револуцији се руши. Друга група узрока су економске природе. Постојала је потреба за стварањем унутрашњег тржишта радне снаге, а везаност сељака за земљу то онемогућава, мада су француски кметови имали више слободе у правном смислу, али је земља власништво племића.

У другој половини 18.века, Француска је била феудално-апсолутистичка држава. Да бисмо боље разумели стање у Француској у то доба, морамо бити подробније упознати са значењем појма *феудално-апсолутистичка држава*. *Феудализам* као облик друштва, карактеристичан је за средњи век. Земља је представљала основну вредност, па је тако богатство власника било сразмерно величини земљишног поседа који поседује. Овакво друштво, настало на рушевинама робовласништва, познавало је две класе: 1) феудалци-племићи и 2) кметови-сељаци. Феудалци су били власници земље, док су им кметови обрађивали исту и давали део прихода. Постојање феудалних права на земљу је спутавало развој земљорадње и индустрије.

Апсолутизам представља политичку доктрину и облик владавине у којој монарх или диктатор поседује неограничену (апсолутну), централизовану власт и моћ. Управо се француски краљ Луј XIV сматра једним од најпознатијих апсолутистичких владара.

У основи, друштво је било аристократско, чије су темеље чиниле повластице добијене по рођењу, као и земљишно богатство.

Заправо становништво тадашње Француске се дели на три сталежа:

- 1) свештенство (надбискупи и бискупи);
- 2) племство (најбогатији и најмоћнији сталеж);
- 3) трећи сталеж (буржоазија-грађански трећи слој и сељаци).

Чланови племства и свештенства су били повлашћени сталежи, јер су имали више права од обичних грађана. Племство је имало изузетна права, као и дужности. Водило је војску, водило суђења, али и управљало.

Све до пред крај 18. века, Француска је углавном сељачка и занатска земља. Међутим, крај друге половине тог столећа, обележава, између осталог и потреба за мењањем старе привреде, услед развоја трговине и појаве крупне индустрије. Долази до напретка капитализма, јављају се захтеви за економском слободом, који пак, изазивају жесток отпор друштвених слојева, који су били везани за стари економски поредак. Сви терети старог друштвеног поретка, наравно, притискају народне слојеве, нарочито сељачке. Услед свега овога, појачава се друштвена напетост; пораст становништва и скок цена, истовремено делујући, само доводе до продубљивања кризе.

1780. година била је прекретница генерално гледано, у историји Европе. Те исте године, у Француској започиње процес силовитих промена, које ће довести до прве, праве радикалне републике у европској историји. Касне осамдесете године 18. века, у великом делу Европе, биле су године покушаја изазивања већ постојећих режима, покушаја који су међутим, пропали, при том, изневеривши наде и очекивања оних који су их покренули. Ипак, једина земља у којој снаге које су се залагале за промене, нису поражене, била је Француска. Догађаји који ће уследити, обележиће почетак нове ере.

Почетак предреволюционарног крешченда се везује за објављивање дела *Извештај краљу* Жака Некера. Некадашњи главни надзорник финансија изнео је на видело дефицит краљеве касе. Настао је метеж у држави као доказ и последица да се неправда и неделотворност могу толерисати у недоглед, све док се о томе не почне отворено говорити уз помоћ статистичких података. Након 1781.године критике на рачун краљице Марије Антоанете бивају све гласније и транспарентније, која је била ем расипница, ем Аустријанка и била је оличење финансијског лоповлука и савеза са једном страном силом који није био легитиман. Ипак, криза у земљи почела је још 1774.године, отпуштањем министра Мопуа од стране новопеченог краља Луја XVI и враћањем великих покрајинских судова у покрајинским скупштинама. Након две године, краљ је пустио и барона Де Тиргоа са места председника владе и тако угасио и последњу наду да ће се огромне неједнакости у старом друштву ублажити.

Почетак врхунца опште кризе у Француској, везан је за осамдесете године 18.века, тачније за 1786.годину и низ одлука које доноси тадашњи министар финансија Шарл-Александар де Калон. Он је био довољно интелигентан да закључи да ће само уз помоћ већег доприноса од стране богатих и племића моћи да се избори са годишњим дефицитом, који је тада био три пута већи у односу на деценију раније. Веровао је да ће успети да наговори племиће и главне људе Католичке цркве на пристанак јединственог пореза на земљу и укидања бројних покрајинских разлика. Намеравао је да заобиђе Скупштину главних сталежа, већ да се директно обрати „Скупштини уважених“, која је била изабрана од стране владе за разматрање и одобравање нових мера. Чланови коју су сачињавали ову скупштину били су земљопоседници са племићком титулом, прелати високог чина, као и неколицина богатих грађана. Када су се почетком 1787.године састали у Паризу, без претереног размишљања су одбили Калонове предлоге.

Њихови савети упућени краљевој влади подразумевали су смањење издатака, а не повећавање пореза. Калон се обратио народу, покушавајући да на тај начин придобије подршку, али безуспешно. Ова ситуација само је појачала утисак који је Некер изазвао са својим Извештајем краљу.

Скупштина уважених је распуштена, а на место министра финансија долази Ломени де Бријену, надбискуп из Тулуза. Наступа време када се негодовање и метеж продубљује и увећава. Дешавале су се племићке побуне у покрајинским скупштинама.

Широко јавно мњење је већином било уз опозицију. Отпор који је постајао све јачи и географски распрострањенији натерао је краља на поновно повлачење. У јулу 1788.године, краљ се обавезује да ће наредне године сазвати Скупштину главних сталежа, а у августу, Ломени подноси оставку. Следи позив упућен Некеру, за место министра финансија.

Док је влада припремала званичан позив за велику скупштину, народно незадовољство је расло и могло је угрозити све устаљене и непроменљиве интересе, у које спадају и интереси посланика и осталих племића. У јесен 1788.године, опет је наступила глад коју је проузроковала жетва, а цене хлеба по градовима су достигле до тад, незапамћен ниво. Дошло је и до индустријског застоја, као логичне последице догађаја који су јој претходили. Прехрамбена криза, као и невоље које су захватиле градове, само су се повећавале. Уследили су захтеви за повећањем плата, као реакција на повећање цене хлеба, а послодавци су отпуштањем радника покушавали да задрже капитал. У Француској, међу већим делом становника, владала је nestaшица хране, незапосленост је све више расла, а све то било је само додатак на политичке и друштвене невоље које су увелико харале. Државни порези, као и данак са имања, обичан човек више није могао поднети, док племство није осећало последице ове врсте.

Просечан Француз је двадесетих година 18.века плаћао порез у износу од око осам ливри годишње, да би се та сума, до краја осамдесетих година, више него удвостручила и попела на седамнаест ливри. Већ тад, Франуску потреса инфлација која траје скоро седам деценија. Као што то увек и бива, услед економских и друштвених криза, богати постају још богатији, средњи слој спада до нивоа сиромаштва, док сиромашни немају где више. Реална и очекивана последица свега овога, јесте потпуно незадовољство трећег сталежа, који је у овим временима, на ивици егзистенције.

Феудална аристократија је полако, али сигурно, почела да пропада крајем 18.века. Иронија је да што је више пропадала, то се више држала својих старих права и захтевала остварење истих. Последње године старог друштвеног поретка, обележава жестока аристократска реакција. Представници аристократије су захтевали монопол над свим високим државним, црквеним и војничким положајима, гледано са политичког аспекта. Са економског, аристократија је нарушавала племићки систем. Феудални господари су присвајали трећину добара која су припадала сеоским заједницама.

Племићи су, са друге стране, почели да се занимају за предузимање буржоазије, почели су да улажу своје капитале у нове индустрије, нарочито у металургију. Неки су почели са примењивањем нових пољопривредних техника на својој земљи. Део племства се чак и приближио буржоазији, с којом је у извесној мери имао једнаке политичке тежње. Међутим, маса покрајинског и дворског племства, видела је једини спас у јасној потврди својих повластица, захтевајући од државних сталежа осигурање политичке превласти и санкционисање њихових повластица. Заправо, племство није било хомогена друштвена класа, свесна својих заједничких интереса. Монархија је, с друге стране, била на удару опозиције парламентарног племства, критици крупних, либералних племића, нападима сеоских племића из покрајине, који су били искључени из политичких или управних дужности, а који су, притом, сањали о повратку старог устава краљевства. Покрајинско племство, реакционарно, било је против апсолутизма, док је дворско, просвећено племство, искориштавало злоупотребе поретка, чију је промену и тражило, не увиђајући да укидање тог поретка доноси и њему крај. Владајућа класа старог друштвеног поретка, није више била једногласна у одбрани система, који је гарантовао њену превласт. Цели трећи сталеж који је обухватао сељаке огорчене феудалним поретком, затим, буржује незадовољне фискалним и почасним повластицама, уједињен је општим непријатељством према аристократским повластицама.

слика 1: Сукоби у револуцији

Свеопштој друштвено-економској кризи у Француској, у другој половини 18.века, претходили су разни узроци:

- економска напетост као последица демографских и технолошких промена,
- непријатни обрти у спољним пословима,
- политика јавне управе, често добронамерна, али не и доследна,

- многобројни захтеви за друштвеним и економским променама, заступани од стране критичара либералног или демократског опредељења,
- јачање конзервативног отпора, итд.⁹

Сукоби на економској, почасној и политичкој сцени, били су све већи и замршенији. Сиромашни су се, преко списка жалби, бунили против дажбина, закупнина, ниских надница и високих цена.

У мају 1788.године, након многобројних расправа, уследио је државни удар владе, као последица истих, којим су значајно ограничене правне моћи и укинута сва политичка овлашћења парламената. „Министарски апсолутизам“ уливао је страх и чинио се оправданим, те су се у лето 1788.године, догодили велики јавни нeredи. У време када је велики број људи живео на ивици егзистенције, долази до поскупљења хране, што доводи до смањења потрошње произведене робе, а тиме и до пораста незапослености. Економске тешкоће се само увећавају и нижу једна за другом. Све ово поспешује колапс старог режима, који, између осталог, за позадину има и све већу заинтересованост народа за политику. Један париски посматрач је је записао: „жарка жеља за вестима из политике захватила је људе свих доби и свих сталежа“, док су се истовремено илегални леци, увелико умножавали и постајали нека врста „подземног покрета отпора“.¹⁰ Почетак 1789.године јесте време када је Француска сазрела у погледу спремности за корените промене, него што је то икада раније била у својој историји.

Краљ, заједно са својим министрима, показује неспособност да реши огромне проблеме финансија државе и у тим напорима подсећа на претњу тиранског апсолутизма. 1787.године, у холандској кризи, не успева да очува међународни положај и углед земље, док несташица и високе цене хране, погађају сиротињу, која је бројчано највећа.

Мај 1789.године, бележи састајање Скупштине главних сталежа, са великим надањима и очекивањима. Усаглашено је да трећи сталеж, сталеж неповлашћене већине, треба да удвостручи број својих представника, након чега би његов број био једнак броју посланика свештенства и племства.

⁹Форд, Ф. Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр. 119.

¹⁰Farge, A., 1994, Subversive Words: Public Opinion in Eighteenth-Century France, Cambridge, England, page 31.

На изборима, долази до неслагања око начина гласања. Трећи staleж захтева да глас сваког појединца има исту вредност и да се гласа појединачно. Са друге стране, племство и свештенство су за то да сваки од три staleжа треба да расправља и одлучује засебно и да износи свој јединствен глас. Упркос већини посланика трећег staleжа, услед воље повлашћених staleжа, нашли би се у потпуно беспомоћном положају. Јуна 1789.године, посланици трећег staleжа наишли су на закључана врата дворане, у којој је Скупштина заседала. Након што су прешли у суседну салу, положили су заклетву да неће прекинути заседање док се у Француској не донесе нови устав.

Управо је овај потез био наговештај могућности револуционарне промене, која ће и уследити. Многи либерални племићи, као и бројни свештеници, су се прикључили својим неовлашћеним колегама. Луј XVIје након неколико дана, ипак одустао. Народна скупштина замењује до тада, Скупштину главних staleжа. Одиграва се велики и неопозив раскид са прошлошћу и долази крај старом режиму.

Важни друштвени и политички аспекти, налазили су се у потреби за фундаменталном променом. Слика последњих дана старог режима, јасно је показивала сад већ драстично изражене разлике међу традиционалним, друштвеним слојевима. Племство и свештенство је тежило задржавању својих повластица и изузећа, док су градски припадници трећег staleжа, захтевали окончање истих. Наравно, скоро сав терет, пао је на леђа представника сељака, а подразумевао је велике порезе, феудалне намете, високе цене хране... Незадовољство, нетрпељивост и свеукупна агонија у којој се нашао првенствено, најбројнији, трећи staleж, долази до максимума. Феномен *Grande Peur* – велики страх, који се догодио у лето 1789.године, одражава немире и страхове сељака.¹¹

Француском се ширио талас ужаса, услед гласина о бандама разбојника и очајних луталица који пљачкају села, погођени глађу, незапосленошћу и немаштином. Поврх свега, овакав приказ је додатно појачаван страховима да осветољубиви племићи користе разбојничке банде, у циљу задржавања својих, дубоко омражених, феудалних права. У јулу и августу следи последица свега наведеног, када се десио напад сељака на замкове, приликом чега су спаљене властелинске књиге, у којима су та права била забележена.

¹¹Андерсон, М. С., 2003, Европа у осамнаестом веку, Клио, Београд, стр. 525.

Управо све тешкоће француске владе, ових година, које ће коначно и уништити стари режим, су потекле из све критичнијег финансијског положаја. Међутим, неприлике те врсте нису биле новина за Француску. Ратови Луја XIV оставили су у наслеђе земљи, огроман дуг. Ратови 18.века су је додатно обогатили.

Све ове прилике, тачније неприлике, које су се издешавале у другој половини 18.века у Француској, створиле су огроман и непремостив раскол међу друштвеним сталежима, поред катастрофалне кризе која је задесила земљу. За последицу је уследило стање комплетне спремности за тоталну, корениту промену, која ће најпре подразумевати мењање старог режима, прекид са прошлошћу и стварање нове историјске ере у Европи, а и шире.

3.1. Акционо језгро револуције

Револуција као појам, феномен, историјски чин, представља збир тежњи, жеља и спремности, које имају за циљ одређену конкретну и корениту промену, како једне, карактеристичне сфере, тако и целокупног поретка. У зависности која страна тежи тој промени, услед незадовољства и шта има за циљ свог делања, носиоци револуционарног покрета могу бити сви. Када се говори о конкретној револуцији Француске, која је започета 14. јула 1789.године, нападом на Бастиљу, не може се са сигурношћу тврдити да ли је она била покрет предвођен буржоазијом, тачније трговцима и индустријалцима, због незадовољства и одбојности према повлашћеном племству.

До краја осамдесетих година 18.века припадници свих слојева друштва, укључујући и повлашћене, су схватили да постојећи режим не може још дуго потрајати. Либерално племство је предводило ток ка фундаменталној промени. Показатељ претходно наведеног јесте брзина којом су многи племићки посланици, прешли на страну трећег сталежа, у расправи око гласања, приликом заседања Скупштине главних сталежа. Лета, исте године, краљица је изјавила како су племство и црква, напустили монархију и тиме променили фокус своје лојалности.¹²

¹²Андерсон, М. С., 2003, Европа у осамнаестом веку, Клио, Београд, стр. 528.

Ипак, може се рећи да је револуцијом 1789.године руководила буржоаска мањина из трећег сталежа, коју су пре свега подржавале масе народа из градова и села, које су називане и четвртим сталежом. Уз помоћ савеза са народним масама, буржоазија је наметнула краљевству устав, који јој је дао сву власт.¹³

Буржоазија је сачињавала најутицајнију класу трећег сталежа, руководила је револуцијом и из ње извукла корист. По богатству и култури, заузимала је прво место у друштву. Постојало је неколико група буржуја, с обзиром на позицију у друштву и положај у економском животу. Тако се разликовала група буржуја, која је чинила пасивну буржоазију рентијера, која је живела од профита претвореног у главницу или од прихода са земљопоседа; група коју су чинили правници, чиновници; група занатлија и трговаца, ситна и средња буржоазија; група крупне пословне буржоазије. Међутим, у односу на цели трећи сталеж, буржоазија је представљала ипак мањину.

С обзиром да је тих година, Француска била пољопривредна земља, пре свега, и да је управо та грана деловала на развој индустрије, разлог је што се припадницима буржоазије повећавала свест о њиховој класи, што је довело до непосредног супротстављања аристократији. Барнав, заступник Трећег сталежа 1789.године, у свом *Уводу у Француску револуцију*, констатује: „Чим занати и трговина почну продирати у народ и постану ново средство богаћења уз помоћ радне класе, припрема се револуција у политичким законима; нова подела богатства изазива нову поделу власти. Као што је поседовање земље створило аристократију, индустријска својина ствара власт народа.“ Он употребљава реч *народ* уместо речи *буржоазија*, јер се буржоазија идентификовала са народом. Индустријска својина илити покретна имовина, проузроковала је политички долазак класе која ће је одржавати. Творничка и индустријска буржоазија су осећале друштвено кретање и економску моћ коју су представљале.¹⁴ Управо та буржоазија, која је свесна својих интереса, је и повела револуцију која ће комплетно променити дотадашњи систем Француске и живота њеног становништва.

3.1.1. Идеолошке претече револуције

Као идеолошке покретаче, тј. претече Француске, буржоаске револуције, могу се сматрати двојица утицајних филозофа 18.века, *Жан Жак Русо* и *Волтер*.

¹³Собоул, А, 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 87.

¹⁴Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 34.

Русоова теорија би се могла сматрати праузроком онога што ће променити историју Француске, а коју ће сами револуционари и искористити. Као један од мислилаца политичке философије, дефинитивно је имао утицаја на буржоаску револуцију. Швајцарско-француски философ, писац и политички теоретичар, у свом делу „О друштвеном уговору“ расправља о закону, легитимности и суверености. У претходно поменутом делу, износи теорију о праведној држави, која је основана на општој вољи народа, израженој кроз законе. Својим ставовима ствара свест о антиапсолутистичкој власти, стављајући појединца у централно тежиште свега, као креатора својих одлука и носиоца последица тих одлука, све време заговарајући слободу и права које треба сваки човек да има.

Русо је инспирисао многе друге философе, који ће се нешто касније бавити самом револуцијом, као полазном тачком од које је кренуло ново доба и за Француску, али и читаву Европу. Имао је утицаја на Канта, Фихтеа, Хегела.

Русоов супарник, али такође личност која се може окарактерисати као један од вођа идеологије коју ће револуционари спровести у стварност, јесте Франсоа Мари Аруе, познатији као Волтер. Француски философ, књижевник и историчар који је заговарао борбу против религијског фанатизма, као и систем либералне и умерене монархије. Вођа и организатор просветитељског покрета, чији циљ је био културни и морални прогрес, као и духовна и политичка слобода, што заправо и јесу постулати једног револуционарног делања.

3.1.2. Вођи револуције

Постоје четири имена која се прожимају кроз историју Француске државе 18.века, која носе заслуге за сам почетак, али и ток револуције, тј. ступања на сцену новог светског поретка. То су *Мирабо*, *Димурије*, *Дантон* и *Робеспјер*.

Граф Мирабо, до почетка револуције, независан публициста, навелико познат по својим оштрим, политичким списима у читавој Француској, сматрао је да у Скупштини сви сталежи морају бити заступљени сразмерно својој социјалној важности. По њему, грађански ред је био друштвено важнији од остала два, племства и свештенства, па је зато имао права да буде јаче представљен. Мирабовљеве идеје су биле револуционарне, управо јер су се разликовале, носећи са собом оштрину.

С обзиром да је Мирабо био из редова племства, прешао је на страну народа, рекавши: „Тешко повлашћеним редовима, ако то значи бити већма пријатељ народа него пријатељ племића, јер повластице пролазе, а народ живи вечито!“¹⁵

Био је из Провансе и управо овом изјавом узбудио је провансалске племиће, за које је постао одметник, док је са друге стране, постао пријатељ народа. На скупштинским изборима његова кандидатура, бива радо прихваћена од стране грађана и он постаје посланик на два места.

Мирабо је као зрео и спреман човек сачекао Револуцију. Читав систем, поредак пре ње, био му је неморалан и обесан, јер га је исувуше добро познавао. На Револуцију је гледао као на личну потребу. Иако је био слободоуман, ипак је био монархист и сматрао је да сва зла у Француској долазе од министара и повлашћених редова, а не од краља. Ипак, Мирабо се на заседању Скупштине јавно одрекао покорности краљу, због чега је тај његов говор постао славан у историји. Он је краљевом изасланику јасно ставио до знања да се Скупштина не може више растеривати само краљевим ауторитетом, већ је потребна и сила бајонета. Овим је показао непоколебљиву жељу и одлучност народа за променама, поставши први гласник народне суверености. Мирабо је сматрао да краљ треба да се држи народа, а не повлашћених редова, а пошто се 23.јуна 1789.године, краљ појавио ипак као бранилац повлашћених, прибегаво је застрашивању буном. Овај дан се завршио краљевим поразом.

Иако Мирабо није био пријатељ повлашћених редова и дефинитивно није жалио за феудалним режимом, ипак му се није допао начин укидања тог режима, манифестован 14. јула, падом Бастиље. Иако је тражио уништење повластица племству и свештенству, ипак се није залагао за укидање краљевих прерогатива. Није био ни демократа ни припадник буржоазије, већ је окарактерисан као отпадник од племства. Мислио је да народ сам, није способан да влада, без једног адекватног вођа, какав би био елоквентан краљ, који би спојио и властите и интересе народа. Напоследку, Мирабо је био велики интригант и организатор, убеђени монархист, који је силом прилика постао вођ револуционарне Скупштине. Изабран је за председника Скупштине, јануара 1791.године, после четрдесет и два посланика, која су имала ту

¹⁵Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр.30.

част пре њега. Ипак, значајан француски државник 19.века, Гамбета, га је сматрао за највећег политичког генија Француске, после кардинала Ришељеа.¹⁶

Димурије – војник из Седмогодишњег рата, затим француски војни изасланик, а потом и тајни дипломата у влади Луја XV, и на крају човек за поверљиве и стручне студије, у војном министарству Луја XVI. У том положају, га и затиче Револуција, коју је много година раније и сам предсказао. Револуционарне идеје, иако одвећ стар, је одмах прихватио, жељан добијања заслуга за личне вредности, које је сматрао да заслужује. Играо је на две столице, служећи се малим интригама. Говорио је да је монархист, противио се основним начелима Револуције, а са друге стране је уверио жиродинце да је у стању да уведе нови и демократски дух у спољашњу политику Француске, уводећи уместо племства, буржоазију у дипломатску службу. Ипак, Димурије је пре свега био војник, и никакву власт није могао да схвати без краља. Док је Револуција у бити била велики покрет масе, људи старог времена, у које је спадао и Димурије, нису знали како са том масом да поступају.

Када је 1792.године постао министар спољних послова, почео је спроводити у дело оно што је говорио. Пречистио је старо особље француске дипломатије, променио је све шефове одељења, али и поред свог револуционарства, које је заправо сам себи на силу наметнуо, није укинуо тајни фонд, већ га је додатно повећао. Оно што се наслућује јесте да је Димуријево револуционарство, само глума. Оно за шта је Димурије посебно заслужан, јесте одбрана Француске у јесен 1792.године, од најезде Пруса. Да су Пруси успели ући у Париз, краљ би био опет постављен, влада предата емигрантима, а револуционарни прваци повешани. С тога је Димурије добио заслуге као човек који је спасао Француску и револуционарни режим. Ипак, златно доба његовог делања јесте само година дана, у којој је показао све своје војне способности, јер је он првенствено био војник. Он ипак, као човек старог времена и режима, није могао пратити револуционарни ток, али је за тих годину дана својим способностима, обележио револуционарно време.¹⁷

Дантон – по положају буржоаски скоројевић, који је у својој 21. години отишао у Париз и постао приправник код једног адвоката. С обзиром да му је адвокатска канцеларија доносила добре приходе, могао је постати врло имућан. Међутим, дошла

¹⁶Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр. 77.

¹⁷Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр. 120.

је Револуција и променила целокупан ток. Он је био вођ гомиле, кога је Револуција издигла. Он је уз помоћ уличне репутације стигао до политике и пробио се до места народног посланика и министра.

У бурним данима августа и септембра 1792.године, Дантону се приписују заслуге за спас Француске, с обзиром да је формално, био министар правде, али је неформално био и војни министар и министар спољашњих послова, господар војске и дипломатије. Ипак, он је био један од најомраженијих код жирондинаца, који су га сматрали убицом и лоповом и никако нису пристајали на измирење са јакобинцима, за које је Дантон испрва сматрао да је од велике важности и да је потребно да се братоубилачка борба обустави. Када је борба између две супротне струје републиканске странке постала јака и то за време суђења краљу, Дантон је остао суздржан и неутралан, препустивши Робеспјеру да се носи са жирондинцима, који су хтели да спасу краља од смртне казне. Када су жирондинци погубљени, по пресуди револуционарног суда, Дантон је све уверавао како је чинио шта је могао да их спасе. Непобитно је то да је заједно са Робеспјером и Маром, управљао покретом париске општине, који је био против жирондинаца. Али оно што га разликује од поменуте двојице, јесте што он према жирондинцима није осећао личну мржњу.

Оно за шта је Дантон заслужан јесте стварање извршних и судских органа Револуције. У пролеће 1793.године, сматран је човеком који је извукао Француску из анархије. Међутим, након одређеног времена и свакаких збивања, Дантон и Робеспјер почињу да се мимоилазе у својим ставовима. Дантон је нагињао широкој националној политици, која би спојила све републиканске елементе, док се са друге стране, Робеспјер држао терора. Почео је да се ужасава крвопролића које је изазивао Робеспјеров терор, иако је и сам био проповедник истог. Имао је на уму једну замисао: укинути терор, повратити владу редовних судова и закона, понудити мир европским силама, очистити устав од револуционарних претераности, што би уједно значило мир и споља и изнутра. По његовом мишљењу, Револуција је предуго трајала, и желео је да је заврши, на исти начин, на који ју је и започео, ношен одушевљењем масе.¹⁸ Свакако је остао упамћен као прави буржоаски политичар, који је политику водио онако како се послови воде. Носио га је патриотизам и занос који је знао да пренесе и на народ. Иако

¹⁸Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр. 155.

није имао стална начела којих би се држао, ипак је био прихваћен и од стране револуционарне масе и од буржоаских политичара.

Робеспјер — по занимању адвокат, којим је наставио неколико нараштаја правника своје фамилије. 1789.године, приликом скупштинских избора, изабран је за посланика у Арасу, одакле је и био родом. Био је представник једног од најпознатијих клубова, који су били претече данашњих странака, а који је имао назив *јакобински*. Јакобински клуб је окупљао искључиво републиканце.

слика 2: Максимилијан Робеспјер

Мирабо је за њега изјавио: „Овај ће ићи далеко, јер верује у оно што говори.“¹⁹ Максимилијан Робеспјер скренуће пажњу на себе утичући на једну ствар од историјског значаја. Радило се о изборном систему који је Скупштина усвојила 1789. године, по ком посланике нису бирали сви грађани, већ само они „активни“, који су плаћали прописани порез. Он се оваквом систему и начину гласања енергично противио, тражећи политичка права за све грађане, а не само за оне имућније. Велики утицај на њега имао је философ Русо и веровао је његовим речима да су сви људи од природе добри, а да се под утицајем цивилизације кваре.

Након пада Бастиље, када је предложено да Скупштина позове народ да се смири, Робеспјер се противио рекавши да је буна исто што и слобода. Осудио је закон о ванредном стању, по ком је дозвољена употреба оружја против народне гомиле. Он је осећао да снага Револуције не лежи у Народној Скупштини, већ у народној маси, јер је револуција управо и била дело париског народа који је 14. јула 1789.године заузео Бастиљу.

С обзиром да је Робеспјер водио јакобинце, посебну популарност је стекао оног дана када је краљ погубљен, јер га је управо он послао на губилиште. Оно што га такође карактерише као вођа револуције, јесте и терор који је спроводио кроз делања револуционарног суда. Свакоме ко је био противник Револуције је суђено, уз

¹⁹Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр. 172.

претпоставку доказивања било какве кривице. Он је међутим, терор правдао, говорећи да је Револуција рат између слободе и њених противника.

Робеспјер није био буржоа, као што је био Дантон и његови поклоници или као што су били жирондинци. Он је највише ценио ситне занатлије, ни богате, ни сиромашне, радне, које богатство и раскош нису окаљали.

Оно што се може рећи за овог адвоката који је такође обележио историју Француске, јесте да је имао итекако много револуционарне интуиције. Он је знао да снага Револуције лежи у њеним крајностима, а не у умерености и равнотежи, јер се једино тако може срушити стари поредак. Такође је знао да је Револуција искључиво покрет масе, јер једино она може дати снагу која је за револуцију неопходна. Оно што га дефинитивно разликује од осталих вођа Револуције, јесте што он није волео буржоазију и желео је да нова револуционарна влада служи интересима доњих слојева друштва. Грах Бабеф је изјавио: „Робеспјер, то је демократија.“²⁰

3.2. Револуционарни садржај преврата 1789.године

Према католичким теоретичарима традиционалистичко-конзервативне оријентације, као главни узрок избијања Француске револуције виде протестантску реформацију и њено основно учење. Како Ламне (*Lamennais*) наводи, однос реформације и револуције је узрочно-последичан.²¹

Финансијска криза и побуна аристократије, присилили су монархију да сазове државне сталеже. Том приликом, трећи сталеж отворено захтева једнака права и тежи социјалној и политичкој измени старог друштвеног поретка. Краљевство ће покушати да сломи побуну трећег сталежа уз помоћ истих метода које је употребљавало против аристократије, свог дотадашњег савезника. Ипак, покушаји ће бити неуспешни, јер економска криза приморава народ на устанак и утиче на слабљење краљеве јавне власти. Уместо мирне, правне револуције, наступиће народна, снажна и насилна револуција.

²⁰Јовановић, С., 1990, Вођи Француске револуције, БИГЗ, Београд, стр.214.

²¹Тадић, Љ., 2007, Традиција, легитимност и револуција, Службени гласник, Београд, стр.33.

Крајем 1788.године и почетком 1789. односи између сталежа постају напети. Луј XVI је двадесет и шестог августа 1788. године, именовао Некера за генералног директора финансија, као и за државног министра. Некер међутим, није превише обраћао пажњу на дубину политичке и социјалне кризе, као ни на економску кризу и с тим превидима, направио многе негативне последице.

Краљ и министар су објавили да ће на изборима у марту и априлу 1789.године, први и други сталеж изабрати по 300 представника, док ће сви остали мушкарци одабрати 600 представника преко система окружних и подокружних изборних скупштина. Ипак, удвостручени број трећег сталежа није решавао питање да ли ће у Скупштини сталежа гласање бити по глави или по сталежу. Да се гласање изводило по глави, пук би однео убедљиву победу.²² Међутим, ако сва три сталежа треба да се сложе за шта ће дати свој једини глас, онда бројчано већи број представника трећег сталежа и не представља предност. За то време, покрајинске скупштине су одбиле захтеве трећег сталежа, а судије из редова племства су изгубиле своју популарност. У очима све већег броја Француза они постају заступници интереса племства.

Краљев порески програм наишао је на неприхватање, а сукоби на економској, почасној и политичкој линији бивали су све већи и замршенији. Разне изборне скупштине саставиле су списак жалби, преко којих су се сиромашни бунили против дажбина, закупнина, ниских надница и високих цена.

Први излив уличног насиља у Паризу (*affaire Reveillon*), догодио се крајем априла 1789.године. Узрок овог догађаја, тј. побуне јесте јавна изјава Ревејона и других богатих произвођача због ниских надница, а не, како би се помислило, нетрпељивост према племству или краљу. Овај чин представљао је израз класне мржње.²³

Свест о друштвеном статусу појединих група, изоштрена је размирицама, а једна од њих била је расправа око свечаног обреда током предстојећег скупштинског заседања. Представници обичног народа пристали су, на крају, да буду у првим редовима током свих процесција, (што је у ствари подразумевало најнижу позицију) и да седе на најнижим местима током седница три дома. Међутим, у време када су невољно пристали на овакве одредбе, дошло је до значајног обрта. Гроф Мирабо и опат Сијес,

²²Форд, Ф. Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.123.

²³Форд, Ф. Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.124.

уз помоћ још неколико свештеника и племића, су донели одлуку да буду на страни трећег сталежа, на изборима, као „најчаснијег“ дела друштва. Назирао се отворен политички сукоб. Становништво различитог порекла, звања и економског положаја, удруживало се у одбрану онога што су сматрали старим уставом Француске, као и за давање подршке умереним реформама, или да би покренули темељите промене, како у друштву, тако и у влади. Оваква игра између сталежа, класа и статусних група, носила је у себи много више значајних последица по будућност, него неки појединачни сукоб, управо из разлога што је та међуигра стварала нове чиниоце – странке које ће бити одређене препознатљивим политичким мерилима.

Након пролећних избора, састављена је листа представника који ће се састати у Версају, где је 5.маја, већ почело већање. Више од половине представника трећег сталежа, чинили су правници, затим, било је и чиновника, трговаца, предузетника, као и представника такозваних либералних струка, као што је медицина.

Земљораднике и занатлије су представљали њихови „узори“. Посланици првог сталежа су били подељени на високо и пароксијско свештенство, а међу припадницима ових других је било и оних са радикалним погледима.

Установљаване законодавног тела није било могуће, док се не реши питање гласања. Свештенство и племство се залагало за одвојено већање, као и за коначно гласање по сталежима, док је трећи сталеж захтевао спајање три дома у јединствено тело, у којем ће гласати сваки посланик појединачно и на тај начин, гласање би се изводило „по глави“ посланика. 17. јуна, пук проглашава Народну скупштину, до тада, Скупштину три сталежа и позива остале на придруживање.

Неодлучни и поколебљив краљ, прво је стао уз дворску страну, на чијем је челу био његов брат гроф Д'Артоа, покушавши да присили трећи сталеж да промени одлуку. 20. јуна, приликом заседања, наредио је да се врата сале у којој су се састајали представници, закључају и да се посланицима не дозволи улазак. Они су се, међутим, преселили у суседну салу, тј. терен и заклели да се неће разићи док се нови устав не донесе. До 27. јуна, трећем сталежу приступа већина свештенства и одређени број племића. Као резултат оваквог стања, следи краљева предаја и позивање преосталих представника свештенства и племства, да се придруже јединственом законодавном телу, које је краљ званично и признао. Коначан исход узбурканих ситуација јесте

рађање Народне скупштине, која замењује Скупштину три сталежа и на тај начин најављује долазак корених промена.

Почетком јула 1789.године, револуција је била правно завршена. Краљевски апсолутизам је замењен националним суверенитетом и то захваљујући савезу заступника трећег сталежа, представника нижег свештенства, као и либералног дела племства. Уплитање народа, омогућило је коначну победу буржоаској револуцији. Оно што се краљу чинило неопходним, јесте мобилисање војске. Када је наредио повлашћеним сталежима да приђу Народној скупштини, одлучио је да Париз и Версај окружи са 20 000 војника, са намером да растера скупштину.²⁴ Од тад, народне масе су припремљено чекале на офанзиву.

Бирачи трећег сталежа су се поново састали почетком јула 1789.године, са жељом да се у Паризу што пре успостави грађанска гарда. Након два дана, одлука је усвојена. Оно што се заправо десило, јесте стварање буржоаске милиције, зарад заштите својих поседника, како од насиља краљеве власти, тако и од друштвених слојева које је сматрала опасним и претећим.

Догађај који ће бити један од обележавајућих за француску револуцију, збио се 14. јула 1789. године. Маса народа чији су бес и незадовољство ескалирали, заузела је Бастиљу. Краљ Луј XVI није показао спремност за овакве ситуације и једино на шта се одлучује, јесте одуговлачење. Париска буржоазија преузима управу главног града. Када се 17. јула краљ појавио у Паризу, само је потврдио дело побуне изведене 14. јула.²⁵ Јул 1789. године обележава победа париске буржоазије, успостављање њене власти у престоници и признавање њеног суверенитета од стране самог краља. 14. јул ове историјске године, постаје симбол слободе, означавајући рушење старог друштвеног поретка и долазак на власт једне нове класе и представља наду за све угњетаване народе.

²⁴Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 100.

²⁵Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 103.

слика 3: Пад Бастиље

3.3. Револуционарни методи

У периоду социјалне и институционалне кризе, у годинама пре 1789. одвијала се и тешка политичка криза која је била проузрокована финансијском немоћи и неспособношћу монархије да спроведе реформе. Сваки пут кад је неки министар-реформатор хтео да модернизује државу, аристократија се дизала у одбрану својих повластица. Буна аристократије избила је и пре саме револуције и допринела је рушењу монархије 1789. године.

Прави отпор, ипак, није уследио из Париза, већ из покрајина, поготово оних у којима је аристократија имала, изван парламента, утицај преко покрајинских скупштина. Када се ширила узнемиреност подстакнута од стране покрајинских скупштина, спроводила се судска реформа. Да би аристократија била задовољена, дата су јој широка овлашћења на рачун управника, трећи сталеж је имао право на двоструко већи број представника, као и то да се гласање одвија по глави, а не по сталежу, што је, наравно, изазвало незадовољство повлашћених. Појавила су се два узрока узнемирености. Парламентарна аристократија је повукла за собом либерални део високог племства, као и високу буржоазију. Пароле које су се појавиле као водиле ка жељеном циљу, биле су спречавање успостављања нових судова, изазивање штрајкова судских чиновника, подстицање нереда, захтевање сазивања државних сталежа. Парламенти, заједно са покрајинским скупштинама, организују отпор уз помоћ своје бројне, правничке клијентеле.

Узнемиреност је прерасла у побуну. У Дижону, јуна 1788. године, па затим и у Тулузу, избиле су побуне поводом успостављања великих бајиажних судова. У Пауу су брђани, изазвани од стране племића из покрајинских скупштина, опколили управника у његовој палати, присиљавајући га да поново успостави парламент. У Ренеу, у немире су били увучени и бретонски племићи, браниоци парламента и краљевске чете. Међутим, најзначајнији догађаји, који заправо представљају прави увод у револуцију, догодили су се у Дофинеји, где је формирање покрајинске скупштине изазвало велико узбуђење, до чијег је врхунца довела судска реформа.²⁶

Оно што је специфично, јесте да је управо у тој покрајини, која је због своје индустријске делатности и важности њене производње била међу најразвијенијим у краљевству, управо буржоазија стала на чело опозиције. Парламент у Греноблу је протествовао када му је покушано наметање увођења указа од 8. маја и тада је распуштен. Ипак, састаје се опет 20. маја. Покрајински намесник тада саопштава налог по ком му се наређује изгнанство. На дан одласка 7. јуна 1788. године, народ се диже, под утицајем судског помоћног особља, огорченог због пропасти парламента. Маса људи заузима градска врата и поступа немилосрдно према патролама које су пролазиле улицама. Крајем послеподнева, побуњеници су поново устоличили судске чиновнике у палати правде. Догађај у Дофинеји је означавао почетак револуционарних промена.

На састанку, одржаном 14. јуна 1788. године, буржоазија преузима вођство покрета. Усваја се одлука којом се захтева повратак судских чиновника и враћање свих њихових дужности, затим, сазивање посебних покрајинских скупштина, у које ће бити позвани чланови трећег сталежа у подједнаком броју са сталежима свештенства и племства заједно и то путем слободних избора и најзад, сазивање државних сталежа краљевства.²⁷

Крајем септембра 1788. године, аристократија је тријумфовала. Довела је монархију у шкрипац и отворила пут револуцији, у којој ће економски и социјални развој погодовати доласку трећег сталежа.

Пре него што је револуција започета, друштво је било аристократско, а земљишни посед је имао феудалну структуру. Трећи, најнижи слој, тј. сељаци, нису могли да

²⁶Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 77.

²⁷Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 78.

поднесу терете феудалних даћа и црквених десетина. Чувајући повластице земљишне аристократије, друштвено и политичко устројство старог друштвеног поретка, је стајало на путу развоја буржоазије.

Француска револуција је била широко буржоаска и демократска, захваљујући подршци народних маса, која се побунила против феудалног система. Главни задатак, тј. циљ револуције, био је уништење феудалног поретка и ослобођење сељака и земље. Пред сам крај старог друштвеног поретка, идеја о *нацији* се све више провлачила и уважавала са развојем буржоазије. Међутим кочница остваривања идеје била је у постојаности феудалног устројства, како у привреди, тако и у друштву, држави. Унутрашње царине, путарине, много стега и мера, потом, нескладан фискални систем, спутавали су развој привреде и стварање националног тржишта.

Због свега овога, али и још много других ствари које су задесиле Француску у то доба, рађала се нова, народна снага, коју је глад приморала на буђење и реакцију на све што се збива. Бирачи трећег сталежа су се састали 10. јула 1789. године, у Градској већници, предложивши да се у Паризу што пре успостави грађанска гарда. Након два дана, идеја је усвојена, а потом и објављена. Тако је успостављена париска милиција, која је заправо била буржоаска милиција, чији је задатак био да брани све поседнике како од насиља краљевске власти и њене редовне војске, тако и од претњи друштвених слојева који су сматрани опасним.

У Паризу 13. јула избија буна. Групе које су пролазиле градом су тражиле оружје, претиле, копале ровове и дизале барикаде. Недостајало им је само ватрено оружје. После подне, војници Француске гарде, којима је наређено да напусте Париз, отказују послушност и стављају се на располагање Градској већници. Наредног дана маса захтева опште наоружање и одлази до инвалидског дома, одакле узима неколико десетина хиљада пушки и иде на Бастиљу. Неко време, Бастиља је пркосила јуришу народа, али не задуго. Занатлијама из предграђа су се прикључила два реда француских гардиста, као и одређени број буржуја из милиције, који су довели пет топова, од којих су три уперили на врата тврђаве. Овај потез приморао је гувернера да се преда, преклопни мост је спуштен, а народ је похитао на Бастиљу.

Покораване Париза подразумевало је тешке борбе које су се водиле на улицама. Париска буржоазија користи ситуацију, тј. победу народа и преузима управу главног града.

Ситуације и догађаји који су се ређали ових јулских дана 1789. године, означавали су слабљење краљеве власти, фактички, његов пораз, истичући париску буржоазију као победника. Она је успела да успостави своју власт у престоници и да њен суверенитет призна сам краљ. Док је сукоб између сталежа трајао, припадници трећег слоја, тачније, сељаци, очекивали су одговор на своје жалбе.

Буржоазија се домогла власти уз помоћ побуне, али у селима, феудални систем је и даље опстајао. Нестрпљење и нетрпељивост долазе до максимума. Уз све то, економска криза продубљава и незадовољство. Број просјака и скитница је све више растао, а са њим и осећај несигурности на селима, која је подстрекавала сељаке на побуну. 14. јула избиле су четири буне пре свега усмерене против аристократије. Оно што су сељаци хтели да постигну јесте укидање феудалних дажбина, а најсигурније средство уз помоћ којег би то и остварили јесте паљење двораца и самим тим и њихових архива. Услед вишевековног искоришћавања, несташице и скупоће живљења, страха од глади и напослетку жеље да се ослободе феудалног поретка, настаје стање опште паничне атмосфере. Она ипак доводи до акције и промена. Сељачке буне и устанци успели су оборити феудални поредак, формирани су сељачки комитети и сеоска милиција. Сељаци присвајају месну власт и први пут након толико времена, осећају дашак слободе.²⁸

Оно што се може закључити из свега наведеног, јесте да је народна маса користила сва могућа средства и начине да би променила постојеће стање, заправо поредак у држави. Револуција је изведена на насилан начин, што подразумева употребу силе, у виду ватреног оружја, оруђа, физичке снаге и слично. У оваквим ситуацијама, излишно је правити стратегије, тактике, планове, побуњени народ се пре свега води срцем и страшћу, решен да пошто-пото промени стање, уз ризик и губитка живота.

²⁸Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр.108.

3.4. Исходи револуције у Француској

Револуција, као свеопшти преокрет, радикална промена и прогрес, доноси са собом много последица. Исходи су позитивни, али има, свакако и оних негативних, насталих реакцијом непристалица револуције и контрареволуционара. Ипак, буржоаска револуција у Француској, крајем 18.века, довела је до изузетно значајних промена, како за саму државу, тако и за регион, Европу, а и шире. Овом револуцијом је пре свега, срушен стари поредак, након много борби, успона, падова, успостављен је нови систем и створено је идејно, мотивационо тло за неке друге, касније револуције.

Путем револуције, у Француској је извршена социјална и политичка обнова, којима није претходила никаква обнова привредне технике. Када се гледа са социолошког аспекта, револуција јесте уклонила сталешке разлике и створила идеју и визију о француској нацији. Када је створена Народна скупштина, дошло је до укидања сталешких разлика, као и властелинских права, која су постојала на земљи сељака. Такође, део сељака који није био слободан, уз помоћ револуције је ослобођен. Када су укинута сталежи, укинута су и еснафи и дата је слобода индустрији. Унутрашње царине су укинуте, а звања јавне службе постала доступна свим Французима. Није било више звања задржаних искључиво за племиће, нити је било звања до којих се долазило куповином. И свештенство је осетило револуцијски полет и изгубило свој повлашћени положај, а цркве су остале без својих имања. Црквена добра, која су одузета од стране државе, распродата су за рачун државе. И један део племства је остао без својих имања. Распродајом ових добара заједно са распродајом црквених дошло је до стварања новог реда сопственика чији се интегритет оснивао и заснивао на актима револуције. Све претходно наведено представља социјалне последице, тј. исходе, које је револуција донела.

У политичком погледу, револуција је изнедрила један писани устав по северноамеричком обрасцу. Овај устав обезбедио је појединцу живот, слободу и имање од самовоље управне власти. По први пут, грађани су имали могућност утицања на токове јавних послова и то кроз слободну штампу и избором народних посланика.

Изборни закон од 1791. године није признавао бирачко право свим грађанима, већ само онима који су плаћали непосредан порез у вредности од три радничке наднице. Тако је

само 4 милиона становника од њих 25, у то време, представљало бирачко тело. Ипак, 1792. године, када је усвојен нови изборни закон, уведено је и опште право гласа.

Када је било у питању уређење врховне власти, Скупштина из 1789. године је желела да помири монархијски облик владе, као нешто што вековима постоји у француској историји и карактеристика је њене традиције, са начелима народне суверености, која, гледајући са теоријског становишта је једина изгледала оправдана. Тако је законодавна власт подељена између Круне и Народног представништва. Међутим, ова врста симбиозе није могла опстати, а као резултат тога је проглашена Република 1792. године. У тој новој републици, Скупштина, која је представљала народ и његов глас, била је подједнако неограничена, као што је био монарх у апсолутној монархији, као представник државне суверености. Иако је монархија укинута, револуција ипак није донела новине по питању апсолутистичког схватања власти, иако је то требало да се деси.

Буржоазија као најимућнија класа која је предњачила у револуцији, захтевала је да се и у државној управи и у друштвеном животу више води рачуна о њеној имућности. С обзиром да је била и најобразованија класа, најбоље је била упућена у реформаторске идеје просветитељске философије и сходно томе, највише заинтересована за исте. Уз помоћ реформаторских идеја, буржоазија је допирала до народних маса, а када су оне биле прихваћене, револуционарно врење је почело.

Оно што је било за очекивати јесте одупирање револуцији од стране краља и повлашћених сталежа, с обзиром да је била управљана директно против њих. Француска је била подељена на две странке – странку револуције и странку њених противника. Прву није чинила само буржоазија, о чему је у овом раду већ било речи, већ и трећи сталеж, тј. и сељаци и радници. На супротној страни били су повлашћени сталежи, племство и свештенство. Ипак, племство и свештенство нису били у кохезији и док су редови племства бежали пред налетом народних маса, свештенство је ипак било стрпљивије. Отрпело је губитак својих имања, а са Скупштином дошло у сукоб тек када је ова приступила преуређењу цркве.

По захтевима Скупштине, архиепископи, епископи и свештеници би се одређивали народним избором, и то од истих бирача од којих су биране и световне власти, што би подразумевало и оне који нису католици. Католичка црква се наравно, оштро

противила овоме. Више од половине њених свештеника одбило је да се закуне на овакво уређење, па је тако у местима где је католичка вера била јака и изражена, избила буна, као последица неслагања и неприхватања. Ово је означавало вођење унутрашњег рата од стране свештенства са револуционарима, за разлику од племства које је против истих водио спољашњи рат. Међутим, први би се могао сматрати и опаснијим, јер је револуцији давао карактер безбожничког покрета.

Оно што није испрва било предвиђено јесте приближавање диктатури која се наизглед није могла избећи. С обзиром да је буржоазија била раздвојена и од племства и од свештенства, све већу зависност је имала од нижих сталежа. Влада Француске је била у рукама париских револуционара, који више нису били вођени интересима буржоазије, а ни просветитељском философијом. Зато је да би се задржала ту где јесте, почела да се приближава диктатури и све више користила терор као начин одржавања на власти. Управо у овоме се огледа последица неспособности повлашћених сталежа и буржоазије да направе компромис. Тако се покрет који је вођен буржоазијом у име просветитељске философије извргао у покрет целог трећег сталежа, у ком су недуго затим доњи редови надвладали буржоазију, а потом и установили диктатуру мањине која се представљала као њихова странка.

4.1. Непосредни исходи револуције

Народна скупштина је предузела прве кораке ка уобличавању уставних начела. Један од њих био је усвајање резолуција у ноћи 4. августа и пропратних закона који ће им обезбедити правоснажност. Други корак итекако значајан јесте Декларација о праву човека и грађанина.

Декларација о праву човека и грађанина, представља остваривање просветитељског циља, кроз идеале и мисли из америчке Декларације о независности. Слоган француске револуције најбоље описује саму суштину и сврху ове декларације, а гласи: „*Liberté, Egalité, Fraternité*“ што би значило, „Слобода, једнакост, братство“. Ова Декларација је усвојена 26.августа 1789.године као скуп основних начела новог поретка, одређујући суштину права човека, као и права народа. Граф Мирабо, један од вођа Француске револуције у 31.броју свог листа *CourrierdeProvence* је истакао: „Сама Декларација о

правима човека, коју је могуће применити на сва времена, на све народе, на све моралне слободе и географске ширине земаљске кугле, несумњиво је представљала велику и лепу идеју; али чини се да би било добро да су бар утаначени, ако не постављени темељи наше декларације, пре него што се мислило тако племенито на законик других народа... Сваки корак који скупштина учини у излагању права човека, дочекаће злоупотреба коју грађанин може учинити; често ће због опреза бити претеривања. Одатле многа ограничења, ситничаве обазривости, ти услови једва примењиви на све чланове који следе: ограничења, обазривости, услови који готово свуда постављају дужности уместо права, окове уместо слободе и који ће, штавише, задирући у најнеугодније законодавне појединости, показати човека везаног личним положајем, а не човека слободног по природи...“²⁹

Скупштина је укинула законску основу властелинског, тј. господарског система, и још безброј племићких, свештеничких, еснафских и покрајинских повластица. Друштву у ком су се подразумевале обавезе сељака према господару, засноване на личној потчињености, разлике између племства и обичног народа у виду пореза и судских казни, регионалне разлике у висини пореских стопа, затим, господарски кривични судови наспрам јавних судова итд. је дошао крај.

26. августа је званично усвојена Декларација о праву човека и грађанина. Иако је декларација пуна контрадикторности, писци исте су потенцирали на списак изражених проблема који су били карактеристични за Французе у 18.веку. У документу се на пример, наводи следеће: „сваки грађанин може слободно да говори, пише и објављује“ (члан 11); „нико не може да буде осуђен, ухапшен или затворен осим ако је тако одлучено по закону“ (члан 7); „могу се установити само строго неопходне казне“ (члан 8); „сваког човека треба сматрати невиним док се не докаже да је крив“ (члан 9); „сви грађани имају право да траже да им се докаже неопходност јавних пореза и да на њих могу слободно да пристану“ (члан 14).³⁰ Управо су наведене тачке у документу погађале познате злоупотребе. Овај документ, као један од исхода револуције, био је израз либералних стремљења, израз тежњи ка слободи изражавања и слободи савести, ка блажем и рационалнијем систему правосуђа, ка потреби за општим одобрењем пореске политике. Кроз многе чланове Декларације истицана је једнакост, како пред

²⁹Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр.131.

³⁰Форд, Ф.,Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.129.

законом, тако и у одабиру за јавне службе, плаћању пореза, што је показивало којом брзином и у којој мери се стари режим урушио.

Декларацијом се обезбеђује слобода, својина и безбедност, а закон се истиче као израз заједничке воље. Проглашена је слобода свести и веровања, слобода речи и штампе. Приватна својина се проглашава светом и неприкосновеном. Декларација тиме уместо неједнакости по пореклу заводи неједнакост по имовном стању.

Декларацијом је прописано 17 начела:

Чл. 1. Људи се рађају и остају слободни и једнакоправни. Друштвене разлике могу бити засноване само на заједничкој користи.

Чл. 2. Циљ сваког политичког удруживања је очување природних и незастаривих права човека. Та права су: слобода, власништво и отпор угњетавању.

Чл. 3. Сваки суверенитет у суштини почива на народу. Ниједно тело, ниједан појединац не могу спроводити власт која не потиче из народа.

Чл. 4. Слобода се састоји у томе да свако може чинити оно што није на штету другима. Тако, извршавање природних права сваког човека има једину границу у уживању свих права других припадника друштва; те границе могу бити утврђене само законом.

Чл. 5. Закон сме забрањивати само деловања штетна за друштво.

Чл. 6. Закон је израз опште воље. Сви грађани имају право лично или по својим представницима суделовати у његовом стварању. Он треба бити исти за све, било да штити или да кажњава. Будући да су сви грађани пред законом једнаки, сви имају једнака права на све почасте, места и јавне службе, према својим способностима, и без других разлика осим оних што произлазе из њихових врлина и њихове надарености.

Чл. 7. Нико не може бити оптужен, ухапшен или притворен осим у случајевима које одређује закон и на законом предвиђен начин. Они који потичу, пожуреју, извршавају или чине да други извршавају самовољне одлуке, морају бити кажњени; али сваки грађанин позван или предан суду на основи закона треба се томе покорити, а пружање отпора томе је кажњиво.

Чл. 8. Закон сме установити само казне тачне и очито потребне и нитко не може бити кажњен осим по закону установљеном и објављеном пре почињеног преступа и легално примењеном.

Чл. 9. Сваки човек сматра се недужним све док није проглашен кривим. Ако је притвор нужен, закон мора гарантовати заштиту његове личности.

Чл. 10. Нико не може бити позван на одговорност због мишљења, па и религиознога, уколико његово исказивање не омета јавни ред утврђен законом.

Чл. 11. Слободно изношење мисли и мишљења је једно од најдрагоценијих права човека; сваки грађанин може говорити, писати и штампати слободно осим ако те слободе не злоупотребљава у случајевима утврђеним законом.

Чл. 12. Гаранција права човека и грађанина захтева јавну силу: та сила је дакле створена за бољитак свих, а не за посебну корист оних којима је поверена.

Чл. 13. За одржавање јавне силе и трошак управе потребан је јавни општи порез; он треба бити једнако распоређен на све грађане, водећи рачуна о њиховим могућностима.

Чл. 14. Сви грађани имају право установити, сами или преко својих представника, нужност јавног доприноса, слободно нацирати његову примену, те одредити његову количину, стопу, утеривање и трајање.

Чл. 15. Друштво има право од сваког јавног службеника тражити извештај о његовом пословању.

Чл. 16. Ниједно друштво у којем обавеза права и деобе власти није одређена, није Уставно Друштво.

Чл. 17. Власништво је неповредиво и свето право и нико га не може бити лишен осим услучају законом предвиђене и очите јавне нужде, уз услов праведне и предвиђене одштете.

Као што то најчешће и бива, пракса и теорија не иду једно са другим. Одређена начела, ставке, прописане у Декларацији, у стварном животу ипак нису примењиване. Грађанска права нису одмах дата, тј. призната свим Французима. Протестантима је грађанско право дато тек 24. децембра, Јеврејима на југу 28. јануара 1790, а онима на

Истоку 27. децембра тек 1791. год. Ропство је такође, укинито тек 1791. године, док је у колонијама ипак задржано, јер би његовим укидањем били оштећени интереси крупних власника плантажа.

Такође, слободним људима друге боје коже, оспоравана су политичка права. У септембру 1791. године, Уставотворна скупштина донела је одлуку да сви људи друге боје коже (мислећи се на људе црне расе), буду лишени права грађанина. И када су у питању политичка права, било је доста неправилности и непоштовања прописа. Иако Декларација прописује да сви грађани имају право да учествују у стварању закона, та права су ипак била резервисана за мањину.

Иако је циљ револуције био укидање повластица повлашћеним сталежима, стварање једнаког друштва, ипак, то се није догодило тако брзо. Чак и док је трајао процес револуције, постојале су различите категорије грађана.

Тако су они били разврстани на:

- 1) *пасивне грађане* – нису имали бирачко право и били су искључени из права својине; нису могли да активно суделују у стварању државне власти;
- 2) *активне грађане* – плаћали су директан порез и учествовали су на основним скупштинама;
- 3) *бирачи* – плаћали су порез у висини десетодневне наднице; један бирач је изабран од стране сто активних грађана; они су одржавали изборне скупштине.³¹

Оно на чему је потенцирано од стране уставотворне буржоазије, а што је у Декларацији било спојено са једнакошћу, јесте слобода у свим облицима. Ово се односи на потврду начела која су озакоњавала обарање аристократије и укидање повластица. Ипак, под слободом се мислило на општу и политичку слободу, али у смислу њиховог цензуског ограничења. Односило се такође, и на економску делатност ослобођену од сваког притиска. Слобода човека подразумевала је да ствара и производи, да трага за зарадом и да је користи према својој вољи.

Следећи важни акти који су донесени од стране скупштине, регулисали су правни положај цркве. Према закону из 1789. године, конфискована су црквена добра која су

³¹Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 133.

убрзо након тога распродата. 1790. године су укинута монашки редови и конгрегације. Закон о грађанском устројству свештенства, такође из 1790. год. увео је изборно свештенство и укинуо папска именовања црквених достојанственика. Црква, тј. свештенство су били против револуције, јер им није никако ишла у корист, па су тако кроз реформе окренуле велики део католичког свештенства против исте. У таквој напетој атмосфери народ је 5. и 6. октобра 1790. године, опколио краљев двор и натерао краља и Скупштину да пређу из Версаја у Париз. Од тада ће скупштина и двор бити под строгим контролом револуционарног Париза. Уставотворна скупштина је пожурила да донесе устав.

3. септембра 1791. проглашен је *први француски Устав* којим је Француска постала грађанско-демократска уставна монархија са поделом власти на законодавну (скупштина), извршну (краљ) и судску (судије). Уставом је проглашена слобода и равноправност, грађанска једнакост, као и једнака доступност државних служби и једнаке пореске обавезе. По уставу је извршена нова подела Француске на департамане (округе), чиме је уместо феудалне разухњености заведена чврста централизација. Либерални устав из 1791. године се заснивао на начелу „*laissez faire, laisser passer*”, што би значило: „пустите нека свако ради шта хоће и нека све иде својим током”.³² Међутим, пуна политичка права добио је свега мали број људи, само око 4,5 милиона од 26 милиона становника. Сада више није била пресудна титула, него иметак.

Овај устав је био успостављен на рушевинама старог друштвеног поретка и апсолутизма, истичући национални суверенитет, са доминацијом буржоазије. Устав ипак није задовољавао све. Повлашћени слојеви су били задовољни, али је ипак постојао страх од опште социјалне револуције.

На челу државе био је краљ Луј XVI, али, за разлику од пре, битно ограничен у својој владавини. Како је већ поменуто, извршна власт имала је монархијски облик, тј. спроводио ју је краљ. 22. септембра исте године, скупштина је изгласала да је француска влада монархијска. Међутим, када је требало дефинисати краљева овлашћења, скупштина их је што је више могла, сузила, пазећи да их не одузме у потпуности. Тог истог дана је изгласан члан по ком не може постојати власт у Француској, која би била изнад закона, па тако и сам краљ влада по закону и његова воља више није доминантна и пресудна. Следећег дана скупштина је опет покушала да

³²Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 134.

још више подреди краљеву власт народу, тачније буржоазији, кроз законодавну власт која почива у Народној скупштини, што би значило да сва власт у основи произилази из народа и да само из њега и може произићи. Ипак, монархијска влада морала је бити довољно јака да би штитила буржоазију од сваког захтева народа. Из тог разлога се скупштинска већина 11. септембра 1789. године, изјаснила за *суспензивни вето*, по ком краљ може спречити сваки покушај доношења демократских закона, али напослетку, с обзиром да се ради о суспензивном начину, скупштина преузима улогу арбитра у случају да краљ жели да заведе апсолутизам, поново. Још један ударац по краља и његову власт, јесте одузимање права распуштања скупштине, да би био немоћан наспрам буржоазије. Након октобарских дана, Народна скупштина је радила на рушењу стародревне монархијске институције. 8. октобра 1789. године, назив краљ Француске и Наваре, промењен је у назив краљ Француске. И на овај начин, буржоазија јасно ставља до знања да законодавна власт има примат над извршном и ставља самог краља и његову функцију у субмисиван положај. Краљ постаје немоћан како у централној, тако и у локалној управи. Он постаје само службеник коме се плаћа 25 милиона; задржава право да изабере своје ministre, али изван редова скупштине и без њиховог потписа, он је немоћан да било шта учини, чиме му моћ бива до максимума умањена, тј. одузета. Његова улога је да именује високе службенике, амбасадоре и генерале, као и да руководи дипломатијом, али, с друге стране, он не може објавити рат, нити потписати неки уговор, без претходног одобрења од стране скупштине.

Скупштина, фактички поседује истинску власт, с обзиром да она има законодавну власт. Као стална, неповредива и неразрешива, влада краљевством. Она има иницијативу у доношењу закона, има право контроле и надзора рада министара, контролише вођење спољне политике преко свог, Дипломатског одбора, затим одобрава бројано стање војске и има суверенитет у финансијским стварима. Поред свега наведеног, она је и независна од краља, који је чак не може ни распустити. Она може заобићи и краљеву једину дату „погодност“, а то је суспензивни вето, непосредно се обраћајући народу. Све ово јасно показује да иако наизглед монархијска, стварна власт је била у рукама буржоазије, која је владала и привредним животом.³³

³³Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр. 137.

Истовремено са овим збивањима, истомишљеници се окупљају у клубовима који су фактички били претече странака. Најпознатији и најратоборнији међу њима је био *Јакобински клуб*, ког је предводио Максимилијан Робеспјер, а који ће обележити један део буржоаске револуције и самим тим и француске историје. Њега је 1789. образовала група бретањских посланика која је своје скупове одржавала у манастиру Св. Јакова, па се по томе и клуб почео називати јакобинским, а називали су га и "Друштвом пријатеља Устава". У почетку је састав био шаролик: његови чланови су били либерални племићи Мирабо и Лафајет, банкари и крупни колонијални трговци браћа Ламети, адвокат Барнав, убеђени демократа адвокат Робеспјер. Управа клуба бирана је на свака 3 месеца.

Сваки кандидат за члана клуба дужан је био поднети препоруку друга два члана клуба, која су у датом граду провела најмање годину дана. Презимена кандидата истицана су у дворани. Чланови клуба који су имали нешто против њих стављали су крст поред њихових презимена и били су дужни да образложе то, иначе би кандидат био уведен у чланство. "Живети слободан или умрети!" је била девиза јакобинаца. Већ 1790. је Робеспјер почео уживати велику популарност у клубу, пошто је претходне године био изабран за посланика Државних сталеза. У Уставотворној скупштини је постао вођа омање демократске групе левичара и истакнути вођа француске демократије. Борио се за укидање поделе грађана на активне и пасивне, а стао је и у одбрану црнаца који су у Западној Индији подигли устанак. Јакобинска диктатура се може сматрати врхунцем француске револуције, која је била на снази све до 1794. године.

После неуспелог краљевог бекства, у Јакобинском клубу је настао расцеп. Група монархиста – Лафајет, Барнав, Ламети и др. – образовала је засебан *Клуб фејанаца*, који је постао средиште удружених снага буржоазије и племства. Фејанци су објавили рат свима онима који су тежили промени устава у демократском духу. Другим центром револуционарне демократије постало је "Друштво пријатеља права човека и грађанина" или Клуб кордељераца, назван по бившем кордељерском манастиру у ком је смештен. Главни циљ клуба био је да пред судом јавности изобличи злоупотребе разних органа и свако насртање на људска права. На званичним актима кордељера било је насликано "око које све види" и које будно прати поступке људи на положајима. Касније је Клуб

кордељера постао средиште нижих народних слојева. Вође Клуба кордељера биле су Мара и Дантон, а угледни чланови су били Ебер и Моморо.

Када је 23.априла 1791.године почео рат са Аустријом, јер краљ није остварио склапање пакта, како је очекивао, извршен је напад на дворaц Тиљери из страха да ће двор извести државни удар. Приликом тог напада, краљ је заробљен и извршена је измена устава. Изабран је Конвент, на месту дотадашњег законодавног тела, а представљао је народну скупштину коју не сазива краљ. Јакобинци су у Конвенту спојили и судску и извршну власт, која је краља нешто касније, осудила на смрт. Али пре него што је Конвент установљен, краљевство које је ве било на самом крају, је угушено уз помоћ насиља. То је дефинитивно означавало пад монархије и водило ка рођењу републике. Када су изабрана 782 посланика, Конвент је почео са заседањем 21. септембра 1792. године и одмах је објављено да је монархија званично укинута.³⁴

22. септембра проглашена је **Република**. Ново државно уређење, нови друштвени поредак и почетак новог раздобља у историји Француске, за многе је био позитиван догађај. Овом приликом, израђен је и уведен нови календар Француске Републике, што је био јасан показатељ месијанског значења новог правца. Почетак мерења времена креће од рођења Републике, првог дана, прве године. Година је подељена на квартале, а сваки месец је имао по тридесет дана и био је подељен у три десетодневне недеље. Месеци су добили називе по карактеристичним временским приликама или према пољопривреним радовима у одређеном делу године.³⁵ Ипак, овај календар Конвента, није трајно усвојен.

Преображај уставотворне скупштине у дугорочно законодавно тело-Конвент, којим је управљала светина напољу, а диктаторска извршна већа унутра, резултирао је прерастањем републике у режим терора. Према статистичкој анализи тог периода, извршено је преко четрнаест хиљада погубљења, у временском размаку од годину дана, изузимајући линчовања, која су прерастала и у покоље. Сваки противник новог режима сматран је издајником који мора да умре и то јесте била слика тадашње Француске.³⁶

³⁴Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.139.

³⁵Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.139.

³⁶Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.143.

слика 4: Гиљотирање за време јакобинске диктатуре

На прелазу 1792. на 1793. годину, револуционари бивају суочени са новим проблемима, чији је узрок био укидање монархије. Морали су да одлуче шта ће да раде везано за самог краља, а наравно, нису сви били истог мишљења. 15. јануара 1793. године, апсолутна већина је изгласала краљеву кривицу, без могућности жалбе. Наредног дана, изгласано је краљево хитно погубљење. Тако је краљ 21. јануара гиљотиран, на месту на ком се данас налази Трг Конкорд. Након девет месеци, на исто место, изведена је и његова жена, Марија Антоанета.

Револуција је изнедрила још новина и довела до промена, које су наравно, пре свега одговарале интересима капиталистичке буржоазије. Тако је дошло и до економског либерализма. *Слобода својине* је дошла након укидања феудалног система. Као што су људи, тако је и земља била ослобођена сваке обавезе. Међутим нису сва права на својину укинута тек тако. Тако је дошло до укидања права без накнаде и оних других за која је објављено да се могу откупити. Разликовала су се главна права феудалног састава и уговорна права. За прва права је сматрано да су била противправно присвојена и то на рачун јавне власти или на рачун оне које је иста уступила или наново силом успоставила, док је за друга сматрано да су настала на темељу уговора закљученог између феудалног власника и сељака закупника.

Укидањем феудалног система учвршћено је ново схватање својине, којесе убрзо претворило у незастариво природно право човека, а то је својина у буржоаском смислу речи. Буржоаска концепција која је била супротна феудалној, али и колективистичкој концепцији, подразумевала је својину која је слободна, лична, потпуна, која нема друге границе осим својине другог лица.

Оно што је такође уследило признавањем права својине, јесте слобода обрађивања земље. Успостављена је и слобода производње у области пољопривреде, као исход слободе обрађивања земље. Законом који је донесен 2. марта 1791. године, укинуте су корпорације, као и повлаштене мануфактуре. На овај начин су капиталистичке производне снаге биле слободне и свако је имао слободан приступ у патронат. Укидањем трговачких комора, органа крупне трговине, жигова и контрола, као и надзора и мануфактуре, слобода производње је додатно порасла.

Још један непосредни исход ког је револуција изнедрила јесте слобода трговине. Већ од краја августа 1789. године, трговање житом је било слободно. Почетком наредне године је уследио слободан промет у земљи, који је био од економског значаја. Спољна трговина је постала слободна укидањем повластица трговачких компанија. Буржоазија је без сумње, већ 1789. године контролисала, а самим тим и владала производњом и разменом добара. Значајан помак и новина јесте експанзија капиталистичке производње, која је почела да се развија још у оквирима феудалног поретка, којих сад више није било. Ослобађањем привреде, уставотворна буржоазија је убржавала развој.

Буржоазија је мада непланирано, убржавала друштвени преокрет, који је за нови поредак представљао чврсте темеље. Уследила је **новчана реформа**, као последица финансијске кризе. 2. новембра 1789. године Уставотворна скупштина ставља добра клера, на располагање нацији, а 19. децембра на продају ставља црквена добра у вредности од 400 милиона, у облику толиког износа асигната – новчаница чија је вредност била одређена за национална добра. Асигнат је представљао још и бон који носи 5% камате, а који је исплатив у добрима клера и за који гарантује држава.

Ипак асигнат-новчаница је доживео брзу инфлацију. Последице појаве папирног новца су биле многобројне. Услови народних слојева су се погоршали, па су тако исти постали жртве инфлације. Живот је постајао скупљи, цене животних намирница су скочиле, што је изазвало исте последице као и несташница. Све то је довело до социјалних немира од стране грађанске народне масе, против буржоазије. Ипак, инфлација није заобишла ни неке делове буржоазије, а добро је дошла само шпекулантима.³⁷

³⁷Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр.151.

Револуција је имала социјални карактер, што заправо и јесте карактеристика појма револуције, а оно што је јасно указивало и наглашавало исти јесте расподела земљишног богатства, продајом националних добара и механизмом асигната. Међутим и ово је злоупотребљено од стране шпекуланата, управо због пада вредности асигната.

Оно што је такође, исход ове револуције јесте препород Француске и њене нације кроз постављање темеља новог поретка и друштва. Новонастали економски односи, који су били очевидно буржоаски су учвршћивали револуционарни пут. Национално тржиште је уједињено, дошло је до слободног промета у земљи, што је утицало да учвршћивање и стабилизацију економских односа између разних делова земље и јачање њихове солидарности. Нација је проширила своје границе, а притом и заштитила националну производњу од стране конкуренције. Ипак, сви ови новитети нису били добродошли свима. Послодавци нису били задовољни овим последицама, јер су били лишени својих монопола, кроз укидање корпорација и доношењем прописа о производима. Слободна трговина житом изазвала је непријатељство између народних слојева, како у градовима, тако и на селима. Није било више колективних права која су колико-толико осигуравала живот сиромашнијих сељака и то је довело до њиховог разочарања, због чега је претила опасност да ће се исти окренути против домовине, што никако није било пожељно за буржоазију. Такође, поменуте масе народа су биле искључене и из политичког живота, постојањем цензуса, што је значило да су та права одређивана према богатству. Створена је нација која је на варљив начин симболизовала начела националног суверенитета, а реално се ограничавала на уске границе имућне буржоазије.

3.4.2. Историјски исходи – револуција и Европа

Догађаји који су задесили Француску били су од историјске важности, како за саму државу, тако и за остатак Европе. С обзиром да су донели са собом низ радикалних промена, срушили један поредак и успоставили нови, свакако су морали имати одјека и ван граница земље. Десило се нешто револуционарно, до тад непознато, што је морало свакако изазвати знатижељу и код других земаља, а за неке од њих бити и

инспиративно. Француска драма несумњиво је изазвала међународно комешање и кризу.

Уз посредство новинских чланака, трактата и штампаних државних аката као што су Декларација о праву човека и грађанина и Устав из 1791. године, али и преко париских веза са страним политичким групацијама, револуционари су ширили свој утицај, идеју и акцију. Такође, становници Европе су преко својих сународника који су боравили у Француској, сазнавали за догађаје, али и преко француских емиграната. Када је једне јулске ноћи 1789. године брат Луја XVI, гроф Д'Артоа, побегао из Версаја према Бриселу, број емиграната је сваког месеца постајао већи. Револуција је била грађански рат, широких и разорних размера, па су људи различитих положаја и звања били приморани да напусте своје домове и земљу. Њиховим све већим насељавањем, странци нису били одушевљени и претежна реакција на Револуцију, која је узроковала емиграције, свакако није била једногласна.³⁸

Током 1791. године, поред нереда који су погађали земљу, дошло је и до тешкоћа у међународним односима, што је додатно отежало положај Уставотворне скупштине. Створио се јаз и кренуло је супротстављање између нове Француске и старе Европе, која је и даље знала само за стари друштвени поредак. Ширење револуционарне идеје и пропаганда су забринули остале краљеве, јер су утицале и на буђење других народа, чиме је аутоматски потресана њихова власт. И док је аристократија заузела контрареволуционарни став, остали слојеви друштва, посебно у Немачкој и Енглеској, су истицали прихватање идеја револуције.

Напредна демократска интелигенција и радничка класа широм Европе је са одушевљењем дочекала револуцију, која је свуда имала снажан одјек. У Енглеској су демократи основали удружење присталица револуције 1790. године. У Немачкој, Швајцарској и Италији је вест о револуцији довела до покрета народних маса, па су немири избили у Немачкој на левој обали Рајне, као и у Триру, Келну и Шпајеру; у Пијемонту су сељаци устали против племства. У Белгији је избила револуција под утицајем француске. Из ових разлога се аристократија читаве Европе непријатељски држала према револуцији, тако да је одмах помогла француским контрареволуционарима да организују интервенцију против народа. Пруске и енглеске власти су очекивале слабљење Француске до те мере да би она била безначајан фактор

³⁸Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.162.

у европској политици. Енглеска се надала да ће Француској одузети колоније, а у Пруској су очекивали раскид савеза између Аустрије и Француске (краљица Марија-Антоанета је била сестра аустријског цара Јосифа II), тако да су већ одмеравали које ће територије одузети овим земљама. Пруској је у корист ишло и то што је револуција омела планирани савез између Француске и Русије у борби против Пруске и Шведске, па је са шведским краљем Густавом III склопљен савез ради напада на Русију.

Али, после појављивања Декларације о правима човека и грађанина, обарања апсолутне монархије, укидања повластица племству и свештенству и одобравања свега тога у целој Европи, европске владе су пожуриле да спасавају феудализам и интересе владајућих сталежа. Руска царица Катарина II је прекинула односе између Русије и Француске још октобра 1789, а француску многобројну колонију у Русији је ставила под полицијску контролу. Руске "слободне мислиоце" је строго санкционисала, а после револуције 1790. године је променила спољну политику према Пруској, Шведској и Аустрији, пристајући на многе уступке у циљу увлачења ових земаља у борбу против Француске. Француски аристократи су после догађаја од 5/6. октобра масовно напуштали земљу. У Кобленцу су образовали контрареволуционарни штаб, који је у Француску слао шпијуне и диверзанте, с којима су деловали и шпијуни британског премијера Пита и пруског краља Фридриха Вилхелма. И Луј XVI је имао своје агентуре на европским дворovima. Крајем 1790. је аустријски цар затражио од француске владе пролаз његове војске кроз Француску ради гушења белгијске револуције. Француска влада је то одбила, што је значило прекид савеза с Аустријом, тако да је аустријски цар Леополд II закључио савез са Пруском у Рајнбаху, октобра 1790.године.

Аристократија отворено заузима контрареволуционарни став, након укидања феудалног поретка, клер након конфискације црквених добара, док се буржоазија плашила немира који су непрестано избијали. Објављивањем књиге Едмунда Берка „Размишљања о француској револуцији“ 1790. године, појављује се јавно и доступно дело које представља јеванђеље контрареволуције, у ком се револуција осуђује јер руши аристократију и укида класну хијерархију, која је, по Берку, божанска институција. Такође је папа Пио VI у пролеће 1791.године, отворено осудио начела

француске револуције, а влада Шпаније је у марту поставила трупе дуж Пиринеја, да би зауставила ширење „француске куге“.³⁹

Реакција већине у Белгији била је сумњичава према револуцији, али када су трупе Републике стигле, мањина је била гласнија, тврдећи да се у Паризу обликује будућност човечанства.⁴⁰

У Немачкој је свакако била најизраженија реакција, због велике пажње коју су тамошњи интелектуалци посветили револуцији. Већина најчувенијих немачких философа и књижевника је прве вести из Париза, поздравила са одобравањем. Кант, Шелинг, Хегел, Шилер, па и Гете, славили су нови свет, бар на почетку. Пад Бастиље, као и поход на Версај, покренули су одређени вид побуне у немачким кнежевинама, посебно и Рајнској области, у којој се најпре и осетио утицај из Француске. Октобра 1789. године, у Триру су се састали локални слободни становници града, том приликом објавивши да се укидају све племићке, као и свештеничке повластице. Међутим, ова одлука је убрзо поништена доласком царске војске, која је дошла на позив надбискуп-електора, чиме је започело раздобље незадовољства, које ће трајати све до доласка Француза. Одговори Немаца на револуцију су били доста различити. Док је у Хамбургу, највећој луци Царевине на Северном мору, 14. јула 1790. године, обележена прва годишњица заузимања Бастиље, са друге стране, у Берлину су многи критичари режима Фридриха Вилхелма II, закључили да догађаји у Француској, хвале експеримент просвећеног деспотизма, у складу са начелима пруског Фридриха Великог. Пруска краљевска влада је напослетку схватила да је посредно оптужена за одступање од тих начела и развој напете ситуације која се одигравала у Француској је посматрала са све већим негодовањем.

Ситуација у Швајцарској, међу становништвом, поприлично је била слична оној у Немачкој, варирајући од отвореног непријатељства до приватних симпатизера. Националистички настројено Хелвецијско (Швајцарско) друштво, које је основано 1762. године, са циљем да делује изван граница кантоналне послушности, подржавало је централистичка усмерења Револуције. Профранцуска удружења су основана у Базелу, Цириху, Берну, али и другим швајцарским градовима. Ипак, насупрот присталицама Револуције, постојали су и они који су вести из Париза дочекивали у

³⁹Собоул, А., 1989, Француска револуција, Напријед, Загреб, стр.160.

⁴⁰Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.165.

страху, а то су пре свега биле кантоналне власти, као и велики део побожног сељаштва. 1792. године када је проглашена Француска Република, швајцарска савезна скупштина је одбила да је призна.

У Италији је била слична ситуација као и у Немачкој, када се говори о реакцији на Револуцију, а коју карактерише неусклађеност између различитих регија. Краљ Сардиније, који је био таст обојици браће Луја XVI, је одмах понудио избеглим члановима француске краљевске породице, склониште у већим градовима Савоје. Из тог разлога су становници били наклоњенији Револуцији, него што се то очекивало. Међутим, у „папским“ државама, званична реакција је била отворено негативна, као и у Напуљу и Ломбардији, док је реакција јавности углавном била неодређена.

Шпанија се није претерано обазирала на догађања у Француској, што потврђује и чињеница да је у септембру 1789. године крунисан нови краљ Карлос IV. Једине симпатије према новој Француској, са Иберијског полуострва, потицале су од неколицине старих реформских министара, из доба шпанског краља Карлоса III, иако нису били претерано узбуђени падом Бастиље, као и објавом Декларације о праву човека и грађанина. Нови краљ Шпаније је све отвореније показивао противљење француској влади и расло је његово неповерење према члановима унутар своје владе, који су били склони реформама. Берк је у свом делу „Размишљања о Француској револуцији“ добро запазио да ће Револуција отежати посао умереним реформаторима, што је потврђено и у Шпанији, али и у другим земљама.⁴¹

Аустрија није била одушевљена револуционарним подвизима. Већина владајуће класе се трудила да се програм аутократских реформи некадашњег „револуционарног цара“ не врати у демократском облику, па је тако и његов наследник Леополд II страховао од доктринарног комешања у покрајинама, која су измицала контроли.

У осталим деловима континента, реакције су биле различите и зависиле су од локалних прилика. У Данској је на власти била народна реформска влада, под круном принца Фредерика. Са друге стране, наша земља је била под османском влашћу, али су се покретачке вести из Париза, шириле како у Србији, тако и у Грчкој, подстичући групице писмених радикала на жустре расправе, мада не још делотворне, које су се водиле зарад борбе за независност од Османлија и њиховог царства, које је и било

⁴¹Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.168.

уздрано након 1789. године и то плановима султана Селима III за реформисање управе. Северније, у Шведској, аутократски владар Густав III који је исте године када је револуција у Француској почела, потчинио властито племство, јавно је осудио сазивање Скупштине главних сталежа у Француској, али и осудио своју народну скупштину. Он је био први европски владар који је дао предлог за поход на револуционарну Француску. Међутим, био је спречен да ову замисао претвори у дело, јер га је један племић убио, 1792. године, чиме је онемогућено окупљање савезника за рат који би попримио још шире размере и од кога би највише користи имали управо француски повлашћени сталежи.

У Русији, Катарина II је задржала свој неприкосновени аутократски положај, иако је много повластица дала племићима у свом царству, што је представљало бескомпромисну осуду револуционарних промена које су се догађале у Француској. Осудила је Народну скупштину и све њене потезе, баш као и папа. Њена идеја о савезу монарха који би спасли Луја XVI, нешто касније је преточена и у њеним „Мемоарима о Француској револуцији“. Само је мала група њених поданика била расположена за експериментисање француским новим методама, којима је с друге стране, сама царица, али и преостала већина, била ужаснута. Узевши у обзир податке из тог доба, може се закључити да поданици царице Катарине II нису заправо ни знали, а ни разумели, шта се тачно збива у западном делу Европе.⁴²

Почетком 1793. године, страх рата се шири међу републиканцима и од фебруара, на списку непријатељских земаља Конвента, налази се Аустрија, Пруска, Сардинија, Енглеска, Шпанија и Уједињене покрајине Низоземске. Од тада, па све до августа исте године, војне јединице Републике су биле у дефанзивном положају, на готово свим местима. 23. августа, влада је формално објавила општу мобилизацију. Револуционарна Француска се наоштрила на остатак Европе, која је у одоносу на њу представљала прошлост. Током тог раздобља, Француском су владали чланови Конвента и његова судска моћ – Револуционарни трибунал, док је извршна власт била у рукама комитета Конвента, који су носили назив Комитет за јавну безбедност и Комитет јавног спаса. Дантон је био припадник другог комитета, од његовог оснивања, а Робеспјер је амбизитно започео свој ход ка неограниченој моћи, која ће ипак, бити привремена. Још једна значајна личност конкретно ове револуционарне фазе, био је

⁴²Форд, Ф., Л., 2005, Европа у доба револуција 1780-1830, Клио, Београд, стр.170.

Лазар Карно, који је добио титулу „организатора победе“, с обзиром да се бавио искључиво војном проблематиком. Париска комуна је била један од главних органа националне државе. Управо ова тела су представљала праву владу Француске, упркос донесеном новом, демократском уставу, који је за време рата обустављен и више никада није примењиван.

3.4.3. Историјски исходи – инспирација за Октобарску револуцију

Француска револуција као највећа револуција у свету, која је срушила стари поредак и донела мноштво новина у својој земљи, жестоко је уздрмала и остатак Европе, а њен утицај се након неког времена, проширио и на далеку Русију. Као што је већ било помена, ова револуција је свакако била идејна и мотивациона основа за многе друге револуције које ће уследити. Једни од најзначајнијих теоретичара 19. века Карл Маркс и његов савременик, пријатељ и истомишљеник, Фридрих Енгелс били су идеолошке претече револуције која ће задесити Русију, а чији су темељи базирани управо на француској, буржоаској револуцији.

Марксова теорија се може поделити на две развојне етапе, при чему прва припада управо француској, грађанској револуцији. На њеним исходима Маркс изграђује своју теорију. Он долази до схватања да је комунистичка револуција заправо израз социјалног револта. Из тог разлога се Маркс надовезује на француске револуционаре, бабуviste и бланкисте који су зачетници таквог правца гледања. За Маркса је ова револуција означавала самоослобођење радничке класе, која је и изнела револуцију путем радничких савета-совјета.

Израз комунизам се појавио у широј употреби са француским револуционарним комунизмом. Он је проистекао из најрадикалнијих тенденција, које су учествовале у догађајима француске револуције и које су представљале струју која се залагала за константност револуције у интересу радних маса.

Октобарска револуција, пуним називом Велика октобарска социјалистичка револуција, позната као и Бољшевичка револуција, представља другу фазу Руске револуције, започету 7. новембра 1917. године. Предводили су је Владимир Лењин и бољшевици, заједно са социјалистима – револуционарима и анархистима, који су представљали

левицу. Лењин је био руски револуционар, државник, философ и публициста, оснивач прве Комунистичке партије и утемељивач Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике и Совјетског Савеза.

Ова револуција је била прва марксистичко-комунистичка револуција у историји. Ниједан догађај није имао толики утицај на даљи развој радничког и социјалистичког покрета и на изазивање подела у њему, као што је имала Октобарска револуција.

Резултат свеопштег незадовољства радника, војника и сељака, царском политиком, која је подразумевала непостојање демократских слобода, довела до империјалистичког рата, као и до потпуног привредног слома, била је појава снажног, револуционарног и масовног покрета, који је довео до збацивања царства у Русији.

Актери су били припадници Црвене армије, на чијем је челу био Лењин, који ће и формирати прву совјетску владу. Лењин је у свом делу „Априлске тезе“ представио анализу тадашњих класних и политичких односа, као и задатака које револуционарна партија треба да обави. С обзиром на то да је Русија тог времена била неразвијена земља у којој је сељаштво чинило око 86% становништва, Лењинова теза је подразумевала могућност прерастања буржоаске револуције у социјалистичку, као и сламање капитализма на његовој најслабијој карици. Лењин је захтевао спровођење различитих револуционарних мера и то по узору на Париску комуноу. Ове мере су подразумевале укидање војске и полиције, њихову замену радничком полицијом, затим увођење радничке контроле у предузећима, радикално спровођење аграрне реформе, као и национализацију банака.

Црвена армија је представљала одреде радника и сеоских сиромаша, под вођством руског револуционара, Лава Троцког. Он је као једна од кључних личности у обе руске револуције, био и члан Политбироа большевичке партије, председник утицајног Петроградског совјета, шеф дипломатије у првој совјетској влади. Његова идеја о перманентној револуцији као једином начину за победу социјализма у свету, нашла је следбенике у покрету троцкиста.

Концепција перманентне револуције је настала као идеја у круговима француских револуционара. Идеолози радничких маса унутар буржоазије су сматрали да револуцију треба наставити и учинити је перманентном, све до оног момента док се не

задовоље интереси тих маса. У том облику, идеју је прихватио и Маркс, сматрајући да буржоаске револуције треба, у социјалистичком смислу, претворити у перманентне.

Након обрачуна са Троцким 1924/25. године, Стаљин је овај израз избацио из употребе. Од тада се овај појам везује искључиво за Троцког и његов правац-троцкизам. Ипак, интерпретација перманентне револуције код Маркса и Троцког није истоветна.

Исход Октобарске револуције, између осталог, била је и трансформација карактера Руске револуције. Тако је она из либералне, прерасла у социјалистичку. Антибољшевичке групе у коалицији су покушале да збаце нову владу, у Руском грађанском рату који је уследио, али безуспешно. Вођени су крвави обрачуни између бољшевика и монархиста, у којима је страдало више десетина хиљада људи, међу којима је била и породица последњег руског цара Николаја II Романова. Иако испрва Совјетски Савез није био признаван, као ни начин на који је основан и створен, почетком 1920-их година ипак постаје све признаванији од стране европских сила.

Као што се може закључити, француска, буржоаска револуција и руска, октобарска, имају круцијалне сличности. Прва је највећа револуција која је изведена, у свету, а друга је прва марксистичко-комунистичка револуција, такође гледано на светском нивоу. Обе на директан и насилан начин осликавају незадовољство народних маса, које у неком тренутку више нису могле да трпе апсолутизам својих владалаца. И једна и друга је остварила свој циљ, променивши поредак у својој земљи и тако битно утицати на историју своје државе и њеног народа. С обзиром да се француска револуција временски гледано, одиграла пре октобарске, као и да су њени постулати употребљени и код идеолошких и код акционих вођа револуције у Русији, с разлогом се може тврдити да је она била инспирација и мотивационо упориште за делање и стварање промена.

Комунистички и левичарски писци потенцирају на сродности између јакобизма и бољшевизма. Тако је један од француских историчара Албер Матијез у чланку „Бољшевизам и јакобизам“ из 1920. године, навео Лењина: „Ако се мери по лествици западних револуција, ми смо сада приближно на нивоу који је био достигнут 1793. и 1870.“ Матијез пореди Лењина са Робеспјером и истиче да су руски револуционари свесно и намерно подражавали француске, јер су били надахнути истим духом. Остаје непобитна истина да је Француска револуција послужила свим комунистима – од

Маркса и Енгелса, до Лењина и Стаљина, као социолошки и политички модел за њихове револуционарне подухвате.⁴³

4. Последње године револуције

Као задњу фазу француске, буржоаске револуције која је трајала од 1789. до 1799. године, може се сматрати период између 1795-1799. године. У пролеће 1795. године париске масе су биле гладне па су дигле устанак, који је одмах потом угушен. У јесен 1795. године долази до иступања ројалиста, који наглашавају: „смрт онима који су за повратак монархије, али и јакобинцима“. У августу 1795. године Француска је добила нови устав, који је израђен од стране комисије коју је чинило једанаест чланова. Нови Устав је наравно, донео извесне промене. Тако је једнакост, сведена на формално-правни ниво, а значила је да је закон исти за све. Социјално-политичка права су занемарена, док су утврђене економске слободе и заштићена је својина. Законодавно тело чинила су два дома. Доњи дом је бројао пет стотина, а Горњи двеста педесет чланова. Улога поглавара државе и шефа извршне власти није била поверена појединцу, већ петочланом колегијалном телу, које се звало Директоријум. Петорица директора који су чинили Директоријум и чија је владавина трајала четири године, били су: Пол Бара, Лазар Карно, Ла Ревије-Лепо, Луј Летурне и Жан-Франсоа Рубел. Сместивши се у палату Луксембург, која је за време терора била затвор, конституисали су се у секретаријат који је постао Државни секретаријат под Наполеоном Бонапартом. 5. новембра 1795.године, Директоријум је објавио прокламацију која је представљала програм владе, који је садржао политички и економски план: *политички план* је садржао намеру о започињању рата против ројалиста, оживљавање патриотског духа, гушење свих завереничких странака, остваривање владавине слоге и успостављање стања мира; *економски план* је подразумевао проналажење средстава за производњу, оживљавање индустрије и трговине, гушење зеленашења, давање новог значаја уметности, култури и науци, као и поновном стварању изобиља и јавног поверења. Овај програм је у суштини подразумевао успостављање друштвеног реда, уместо

⁴³Марковић, М., С., 2012, Истина о Француској револуцији, Српски сабор Двери, CatenaMundi, Београд, стр. 18.

хаоса, стабилизацију, равнотежу и златну средину, али ипак са нагласком „против деснице“. Сви републиканци су позвани на јединство од стране Директоријума.

Ипак, није све ишло глатко и једноставно, те је Директоријум на свом путу имао подоста проблема и тешкоћа са којима мора да се избори. Стабилизација режима је зависила од решења основних питања, која су наслеђена још из термидорског периода, а углавном економске и финансијске природе. Новац није имао вредност, привреда је била поремећена. Фискална криза повећавала је новчану, порези нису наплаћивани, а државна благајна је била празна. Незадовољство народа је расло и усмерило се против Директоријума, те је користило јакобинској опозицији. Долази до све већег дискредитовања режима у свим слојевима друштва. Власт директоријума је била несигурна, јер многи проблеми које је револуција донела и направила, нису били решени. Са једне стране су били поборници монархије, који су хтели окончање револуције, док су са друге стране биле присталице јакобизма, заговарајући обнову овог режима. 1795. године су монархисти поражени, а већ следеће године и јакобинци. Ови други се ипак, нису дали лако смирити и зауставити. Почели су да се скупљају око француског политичког агитатора и журналисте тог времена, Граха Бабефа (*Francois Noel Babeuf*). Тако су и добили име бабувисти. “Gracchus” је кроз свој лист “*La Tribune du peuple*” изнео своја мишљења, ставове и запажања. У чланку овог листа је отворено и директно писао о неправедним законима и драконским мерама власти, чији је циљ претрашивање и оног што је поштено, закључујући да је сасвим извесан терор против народа.⁴⁴Б аш као и санкилоти и јакобинци, Бабеф пропагира заједничку срећу и сматра да револуција мора осигурати једнакост уживања. У историји Директоријума, Бабефова *завера једнаких* је представљала само једну од епизода, али је ипак успела да поремети политичку равнотежу. Први пут је комунистичка идеја постала политичка снага. Из тог разлога, Бабеф је оставио траг у историји социјализма, као претеча ове идеологије.

Након доминације Бабефа, антијакобинска репресија је све више јачала, доприносећи јачању ројализма. Ројалистичка акција се одвијала у два правца и то у уставном и апсолутистичком. Овоме је била погодна и политичка и социјална клима. Емигранти и депортовани свештеници су се масовно враћали. Оно што је уследило јесте дискредитација режима, у свим слојевима друштва. Јавне службе су једва

⁴⁴Симеуновић, Д., 2009, Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр.92.

функционисале. Незадовољство се повећавало због неспособности Директоријума, а ове околности су ишле у прилог ројалистичкој опозицији.

Наполеон Бонапарта био је јакобински генерал који је прекинуо устанак ројалиста у Паризу. Када се Наполеон вратио у Париз, предложио је да се Енглеска нападне заобилазно преко Египта, који је тада био у Турском царству. Директоријум је на то пристао, јер је то уједно и било решење како да се реше популарног генерала. Желели су да отежају комуникацију Индије и Велике Британије, па да тако дођу до мира. Наполеон је иначе намеравао походе на исток, исто као и Александар Македонски. У пролеће 1798. године Наполеон је повео и знанственике заједно са собом на поход. Но, долази до неуспеха. Године 1799. Француска је имала проблема на фронтовима, аустријска војска је продрла на италијанске поседе Француске, а у томе су јој помогли Руси. Након ових догађаја, Наполеон се опет враћа у Париз где долази до државног удара. Владавина директоријума је била слаба, и била је осуђена на пропаст, као и друге слабе револуционарне владе. Чврсту власт и крај револуционарним променама, Директоријум није могао омогућити јер је био нападан са две стране: са једне стране су били ројалисти, који су очекивали да ће нова власт организовати монархију каква је и пре била, и од јакобинско - санкилотских кругова, са друге стране, који су сматрали да ће доћи могућност повратка времена јакобинске власти и створити се утопијско револуционарно друштво. Термидорци су крваво гушили и једну и другу страну ако су им се јавно супротстављале. Били су људи револуције, који нису желели монархију. Државни преврат је наступио 9. новембра 1799. године –и познат је као „месец магле.” Брат Наполеона, Лисјен Бонапарта и неки чланови директоријума су учествовали у њему. 10. новембра 1799. године Наполеон је отишао у паришко предграђе, где су они заседали и тамо их је присилио да потврде преврат и потврде му власт. Јоаким Мурат – Наполеонов сарадник, и каснији маршал, растерао је веће. Остатак већа 500, који није побегао, предао је власт у руке тројици конзула. Један од њих био је Наполеон. Директоријум је укинут, а револуционарни режим је у форми републике замењен личним режимом Наполеона Бонапарте.

5. ЗАКЉУЧАК

У самој природи човека, током читаве историје, па све до данас, јесте трагање за стањем које највише одговара људској природи. У овом случају, „стање“ се односи на државну и друштвену уређеност, форму политичке слободе. Сведоци смо, а и учесници проналажења форме и суштине живљења, која би била најприближнија утопијској. Са сличним или истим циљем су се идеолошке претече, а потом и актери Француске револуције сјединили, желећи да промене неповољну ситуацију код већине становништва и поставе темеље за бољи живот. Француска буржоаска револуција која је започела крајем 18.века, тачније 1789.године, довела је до афирмације теза и одговора до којих су философи просветитељства дошли. Сврха једне револуције би требало да буде стварање стања политичке слободе, која представља коегзистенцију сопствене слободе са слободом других. То се првенствено односи на изградњу постојања равноправности, основних права која свака индивидуа треба да има, по самом рођењу.

Ова револуција која је била највећа у свету, имала је превасходно за циљ рушење поретка у ком су јасно изражене разлике између повлашћених и потчињених слојева друштва. Овом проблематиком су се бавили и антички философи, који су сматрали да се заштита, тј. избегавање потчињавања једних од стране других, обезбеђује само једним механизмом – потчињавањем свих људи закону. Сходно овоме постоји једна Цицеронова изрека: „Слуге смо закона, да бисмо били слободни“. Мудраци старог доба су први схватили да се не може обезбедити политичка слобода у друштву, ако се пре тога не установи легитимна дефиниција правде/неправде. Тако је по Аристотелу, неправда исто што и неједнакост, а правда једнакост. Ово питање једнакости је свакако компликовано јер се људи не рађају са подједнаким генетским предиспозицијама и способностима, а ни у истим животним условима. Управо због овога је један аспект слободе остао споран.

Француска револуција која је трајала од 1789. године, па све до 1799.године, значи читаву једну деценију, може се разделити на три фазе. *Прва фаза* је трајала до 1792. године и представља умеренији период револуције, а карактеристична је по доношењу закона о укидању феудализма, затим објављивању Декларације о правима човека и грађанина, доношењу Устава 1791.године.

Ова фаза завршена је неславно по краља и краљицу. Они су ухапшени, оптужени и осуђени на смрт. Овим је монархија укинута. 1792. године долази до проглашења Републике, чиме се и званично окрећу леђа старом поретку и државном уређењу. Наступају револуционарни ратови против Аустрије, Пруске, Енглеске, Шпаније и Холандије.

Друга фаза која је уједно била и најкраћа с обзиром на то да представља период од 1793. до 1794. ипак није била ништа мање турбулентна. Јакобинци, као представници ситне буржоазије преузимају власт у Скупштини. Наступа њихово доба у ком они заводе терор и диктатуру.

Трећа фаза у којој на власт долази крупна буржоазија, смакнувши са те позиције припаднике јакобинске диктатуре, трајала је од 1795. па све до 1799. године, када се званично и рачуна крај ове револуције. Донесен је нови Устав, а државом је управљала Народна скупштина на челу са пет директора. Зато овај последњи период представља заправо владавину Директоријума. Велики утицај како на друштво, тако и на државу, имао је чувени генерал Наполеон Бонапарта.

Исходи које је ова револуција изнедрила и резултати које је постигла, свакако нису занемарљиви. Сама чињеница да је ово највећа револуција у свету, казује много. Револуционари донекле и јесу остварили зацртане циљеве због којих су и ступили у овакав историјски подухват. Срушен је стари поредак, чиме је укинута апсолутистичка монархија као државно уређење. Ово је довело до престанка постојања феудалних односа и успостављања грађанског друштва. Свакако да је дошло до много непредвиђених и непланираних ситуација које су мењале сам ток револуционарног пута, али се и у овом случају може применити чувена крилатица италијанског филозофа из 15. века Никола Макијавелија: „Циљ оправдава средство“.

Утицај који је ова револуција имала како у Европи, тако и у остатку света је несумњиво значајан. Показано је на суровом примеру, да када се већина усагласи око једне ствари, када не постоји други излаз, може доћи до промена огромних размера. За свега десет година Французи су успели да из корена промене своја устаљена правила, обичаје, читав систем, који је диктирала краљева круна. Одвајкада традиционална и монархистична, постаје земља са дијаметрално супротним уређењем који из корена мења дотадашње, устаљене обрасце живљења.

Ипак, овај пут није био нимало лак ни безазлен, а другачије не би било ни могуће, с обзиром на постављене циљеве. Ова револуција је била крвава, насилна, радикална и немилосрдна. Чак и након окончања револуције, било је потребно доста времена да се ствари устале и стабилизују и да стварност постане онаква каквом је испрва замишљала буржоазија из 1789. Друштво је било подељено, институције су и поред реформаторског напора Директоријума биле неефикасне, а реорганизација саме управе ипак није извршена у потпуности. Поред свих ових негативних аспеката, главно је постигнуто. Дело француске револуције оставило је необично велико значење, како на прошло, тако још више на будуће постојање државе Француске, али и осталог савременог света. Буржоаско друштво постигло је свој огроман успех – победа капиталистичке привреде, која се намеће касније широм Европе, па све до Сједињених Америчких Држава. Рушењем феудалне друштвене структуре и проглашавањем економске слободе, ова револуција је раскрчила пут капитализму и његов развитац убрзала. Створила је обресе демократске државе и друштва у ком влада равноправност. Још једна од њених карактеристика, јесте та да је ова револуција одраз буржоаске једнакости и националног јединства. Била је инспиративан темељ за многе касније револуције које ће уследити широм света, а несумњиво најјачи утицај имаће на руску октобарску револуцију, чија се идеологија суштински базира на основама француске буржоаске револуције.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алданов, М, 2006, *Девети термидор*, Просвета, Београд
2. Андерсон, М, С, 2003, *Европа у 18. веку*, Клио, Београд
3. Берк, Е, 2001, *Размишљања о Француској револуцији*, Филип Вишњић, Београд
4. Берк, П, 2011, *Француска историјска револуција (школа анала 1929-1989)*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад
5. Де Гонкур, Е, Де Гонкур Ж, 1953, *Историја француског друштва за време револуције*, Издавачко предузеће Србије, Београд
6. Живанов, С, 2012, *Црвени октобар I – Октобарска револуција*, Службени гласник, Београд
7. Јовановић, С, 1990, *Вођи француске револуције*, БИГЗ, Београд
8. Јовановић, С, 1990, *Примери политичке социологије; Енглеска, Француска, Немачка*, БИГЗ, Београд
9. Марковић, М, С, 2012, *Истина о Француској револуцији*, Српски сабор Двери, Издавачка кућа CatenaMundi, Београд
10. Маркс, К, Енгелс, Ф, 1947, *Манифест комунистичке партије*, Култура, Београд
11. Матјез, А, 1948, *Француска револуција*, Просвета, Београд
12. Мелкиор-Боне, Б, 1990, *Француска револуција 1789-1799*, Вајат, Београд
13. Милашиновић, Р, Милашиновић, С, Путник, Н, 2012, *Теорије конфликта*, Универзитет у Београду-Факултет безбедности, Београд
14. Морис, Н, 2011, *Доба просвећености и револуција-илустрована историја света 16*, Књига комерц, Београд
15. Попов, Ч, 1989, *Грађанска Европа*, Матица српска, Нови Сад
16. Потемкин, В, 1945, *Историја дипломатије II*, Државни издавачки завод Југославије, Београд
17. Ритер, Ј, 1989, *Хегел и француска револуција*, Веселин Маслеша, Сарајево
18. Симеуновић, Д, 2009, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд
19. Симеуновић, Д, 2009, *Тероризам*, Правни факултет у Београду, Београд

20. Собоул, А, 1989, *Француска револуција*, „Напријед“, Загреб
21. Тадић, Љ, 2007, *Традиција, легитимност и револуција*, Службени гласник, Београд
22. Тарле, Ј, 1948, *Историја новог века I*, Просвета, Београд
23. Фире, Ф, 1990, *О Француској револуцији*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад

Интернет извори

1. <http://www.bastabalkana.com/2014/02/revolucija-je-posao-film-kako-se-kreiraju-revolucije-sirom-sveta/>
2. <http://komunist.free.fr/dokumenta/manifest.html>